

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(грудень 2024 року)

Зміст

Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (заборона катування)	4
HASMIK KHACHATRYAN v. Armenia: відсутність належного реагування на серйозні випадки домашнього насильства та можливості у жертви вимагати від кривдника відшкодування моральної шкоди – порушення	4
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	11
KURTOĞLU KARACIK AND OTHERS v. Türkiye: неможливість оскаржити в судовому порядку рішення про переведення суддів і прокурорів без їхньої згоди до інших міст – порушення	11
ESPÍRITO SANTO SILVA SALGADO v. Portugal: публічні заяви, зроблені головою Банку Португалії, не порушили право заявника на презумпцію невинуватості в провадженні, відкритому проти нього – відсутність порушення	15
GABA v. Albania: скасування органами влади остаточного рішення майнової комісії про надання заявнику земельної ділянки, попередньо експропрійованої в його батька комуністичним режимом, без наведення суттєвих і переконливих підстав, що виправдовують такі дії – порушення	19
KEZERASHVILI v. Georgia: участь у складі колегії суддів Верховного Суду судді, який раніше обіймав посаду Генерального прокурора – порушення; скасування Верховним Судом виправдувального вироку щодо заявника в порядку розгляду в письмовому провадженні – відсутність порушення	24
KNARCHUK v. Ukraine (ухв.): відхилення апеляційним судом скарги заявника через пропуск строку на апеляційне оскарження за обізнаності останнього про оскаржуване рішення суду – заяву визнано неприйнятною	30
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	32
EL AROUD AND SOUGHIR v. Belgium: позбавлення заявників громадянства через засудження за тяжкі злочини, пов'язані з терористичною діяльністю – відсутність порушення	32
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	35
BORZYKH v. Ukraine (ухв.): заборона публічного носіння георгіївської стрічки – заяву визнано неприйнятною	35
Стаття 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання)	40

Огляд рішень Європейського суду з прав людини

HELLGREN v. Finland: утримання роботодавцем заробітної плати заявниці через неповне виконання нею своїх робочих обов'язків упродовж двох днів у контексті «вибіркового страйку» за рішенням профспілки – відсутність порушення	40
KAYA v. Türkiye (ухв.): притягнення заявниці – вчительки – до дисциплінарної відповідальності за участь в одноденному страйку, що не був пов'язаний з її економічними, соціальними або професійними інтересами – заяву визнано неприйнятною	46
FEZA ALMAZ AND OTHERS v. Türkiye (ухв.): притягнення заявників – муніципальних службовців – до дисциплінарної відповідальності за участь в одноденному страйку, що не був пов'язаний з їхніми економічними, соціальними або професійними інтересами – заяву визнано неприйнятною	48
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	50
RAMAJ v. Albania: тривале невиконання остаточного та обов'язкового рішення суду про визнання за заявником права власності на земельну ділянку; узаконення та реєстрація незаконного будівництва третіх осіб на частині земельної ділянки заявника, що залишилася, є фактично експропріацією – порушення	50
ODESKA BUTERBRODNA KOMPANIYA, TOV v. Ukraine: визнання недійсним права власності підприємства-заявника на майно в судовому провадженні, ініційованому прокурором, через те, що майно було самочинною забудовою, зведеною на земельній ділянці, яка перебувала в комунальній власності – порушення	55
FILIPP ANDRE SADI VITSE v. Ukraine (ухв.): визнання недійсним права власності заявника – громадянина Франції – на земельну ділянку, яку незаконно виділили в ході процедури приватизації та якою сільська рада не могла розпоряджатися – заяву визнано неприйнятною	60
Консультативні висновки згідно з Протоколом № 16 до Конвенції	63
Ухвала Великої Палати ЄСПЛ про відмову у прийнятті запиту про надання консультативного висновку, який надійшов від Вищого касаційного суду Румунії, щодо застосовності та тлумачення статті 8 Конвенції у випадку звільнення особи з посади судді, у зв'язку з нез'явленням на експертне дослідження з метою визначення ступеня психічного захворювання, яке перешкоджає виконанню відповідних професійних обов'язків (№ P16-2024-002)	63
Рішення ЄСПЛ проти України	67

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ)

HASMIK KHACHATRYAN v. Armenia (№ 11829/16)

Обставини справи

Заявниця у 2004 році уклала церковний шлюб із S. H., проживала з ним у селі Гандзак Гегаркунікської області та мала двох дітей. Стосунки погіршилися через алкогольну залежність чоловіка, що супроводжувалося насильством.

У травні–червні 2013 року S. H. неодноразово вдавався до фізичного насильства щодо заявниці, спричинивши їй тілесні ушкодження, зокрема перелом носа, струс мозку та розрив барабанної перетинки. 17 червня вона була госпіталізована в Єревані, звернулася по допомогу до організації, що підтримує жертв домашнього насильства, і отримала притулок.

Поліція та судово-медична експертиза підтвердили наявність ушкоджень, проте їхня тяжкість була кваліфікована як легка. 24 липня 2013 року було порушено кримінальну справу проти S. H. Заявниця звернулася з проханням про додаткову експертизу, оскільки не погодилася з висновками. У серпні 2013 року експертиза підтвердила численні тілесні ушкодження.

Заявниця неодноразово просила змінити слідчий орган через вплив S. H. та його родичів, однак її звернення залишилися без відповіді. 5 листопада 2013 року S. H. знову напав на неї, про що вона повідомила поліцію, але кримінальна справа не була порушена.

14 листопада 2013 року S. H. було пред'явлено обвинувачення у катуванні за обтяжуючих обставин, але 22 грудня 2014 року суд перекваліфікував справу на катування без обтяжуючих обставин і засудив його до 1,5 року ув'язнення. Водночас він був звільнений за амністією, а цивільний позов заявниці щодо компенсації моральної шкоди відхилено.

Заявниця оскаржила вирок через зміну кваліфікації злочину, надто м'яке покарання і відмову у відшкодуванні шкоди. Проте 17 квітня 2015 року Апеляційний кримінальний суд залишив вирок без змін, а 20 серпня 2015 року Касаційний суд відхилив її скаргу.

Посилаючись на статті 3 (заборона нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження) і 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), взяті окремо і в поєднанні зі статтею 13 (право на ефективний засіб правового захисту), заявниця скаржилася на те, що влада Вірменії не змогла захистити її від насильства з боку S. H. протягом усього кримінального провадження; що вона не змогла призначити пропорційне покарання і переконатися в тому,

що воно було виконано; і що у неї не було законних засобів для отримання відшкодування за завдану моральну шкоду від нього.

Оцінка Суду

Щодо стверджуваного порушення статті 3 Конвенції

ЄСПЛ передусім зауважив, що проблема домашнього насильства, яке може набувати різних форм – від фізичного нападу до сексуального, економічного, емоційного або словесного насильства – виходить за рамки обставин окремої справи. Це загальна проблема, яка так чи інакше зачіпає всі держави-члени і не завжди стає очевидною, оскільки часто відбувається в особистих стосунках або закритих колах і стосується різних членів сім'ї, хоча найчастіше жертвами є жінки (див. *Volodina v. russia*, № 41261/17, § 71, від 9 липня 2019 року).

Крім того, ЄСПЛ нагадав, що позитивні зобов'язання органів влади за статтею 3 Конвенції включають, по-перше, обов'язок створити законодавчу та нормативно-правову базу захисту; по-друге, за певних чітко визначених обставин, обов'язок швидко реагувати на повідомлення про домашнє насильство та вживати оперативних заходів для захисту конкретних осіб від ризику жорстокого поводження; по-третє, обов'язок проводити ефективне розслідування за обґрунтованими заявами щодо кожного випадку такого жорстокого поводження.

Загалом, перші два аспекти цих позитивних зобов'язань класифікуються як «матеріальні», тоді як третій аспект відповідає позитивному «процесуальному» зобов'язанню держави (див. *Tunikova and Others v. russia*, № 55974/16 та 3 інших, § 78, від 14 грудня 2021 року, з подальшими посиланнями).

(i) Чи виконали національні органи влади свої позитивні зобов'язання

(a) Обов'язок створити нормативно-правову базу

Передусім, ЄСПЛ зауважив, що події, які були предметом розгляду в цій справі, включаючи кримінальне провадження, відбулися до прийняття у 2017 році Закону «Про попередження насильства в сім'ї, захист жертв насильства в сім'ї та відновлення миру в сім'ї», а також під час дії попередньої редакції Кримінального кодексу (чинного до 1 липня 2022 року).

ЄСПЛ зазначив, що на момент розгляду справи не було прийнято спеціального законодавства, яке б конкретно стосувалося насильства в сім'ї. Ані поняття «домашнє насильство», ані його еквівалент не були визначені чи згадувалися в національному законодавстві.

Домашнє насильство не було окремим злочином у старому Кримінальному кодексі, а також не було спеціально криміналізовано як обтяжуючий елемент будь-якого іншого злочину. Таким чином, чинний на той час Кримінальний кодекс

не розмежовував домашнє насильство та інші форми насильства проти особи, розглядаючи його через положення про заподіяння шкоди здоров'ю або інші пов'язані з цим положення.

У своїх попередніх рішеннях ЄСПЛ уже постановляв, що правова база, яка не визначала домашнє насильство як окремий злочин або обтяжуючий елемент інших злочинів, не відповідала вимогам позитивного зобов'язання держави створити та ефективно застосовувати систему покарання за всі форми домашнього насильства та забезпечити достатні гарантії для жертв (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *Volodina*, § 85).

Тому ЄСПЛ не прийняв аргумент уряду про те, що положення кримінального законодавства, які існували на той час, були здатні адекватно охопити численні форми, яких набуває домашнє насильство.

Звертаючись до конкретних положень кримінального законодавства, що мали відношення до цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що ч. 1 ст. 119 Кримінального кодексу, чинного на момент розгляду справи, криміналізувала злочин «катування», який визначався як «умисне заподіяння сильного болю, фізичного або морального страждання особі». ЄСПЛ також зазначив, що положення п. 3 ч. 2 ст. 119 Кримінального кодексу в попередній редакції передбачали обтяжуючу форму цього злочину, якщо він вчинявся щодо особи, яка, серед іншого, була «в іншій залежності» від винного. Водночас, з огляду на те, як національні суди тлумачили та застосовували відповідні положення кримінального законодавства, особливо термін «в іншій залежності» в контексті відносин заявниці з S. H., на думку ЄСПЛ, свідчило про те, що цей термін був занадто розпливчастим і залишав необмежену свободу розсуду, що призвело до тлумачення, яке повністю ігнорувало елемент домашнього насильства в даній справі.

ЄСПЛ також здійснив оцінку чинного на той час національного законодавства на предмет встановлення правових та інших заходів захисту жертв домашнього насильства, аби переконатися, що національна правова база була достатньою для забезпечення захисту від актів насильства.

Уряд посилався на загальні заходи захисту, доступні особам, які беруть участь у кримінальному провадженні, відповідно до статей 98, 98.1 та 98.4 чинного на той час Кримінального процесуального кодексу (див. пункти 63, 66 та 67 рішення). Однак з огляду на зміст цих статей ЄСПЛ дійшов висновку, що передбачені ними заходи скоріше спрямовані на захист свідків. Надані Урядом статистичні дані стосувалися застосування таких заходів значно пізніше подій, які мали місце в цій справі (у період між 2019 та 2021 роками), і, що найважливіше, ці статистичні дані не уточнювали, чи були серед «осіб», які скористалися таким захистом, жертви злочинів, зокрема жертви домашнього насильства. У будь-якому випадку відповідні заходи захисту, на думку ЄСПЛ,

явно не були ні еквівалентними, ні порівнюваними із заходами захисту, що є необхідними в контексті домашнього насильства, включно з «обмежувальними приписами», «захисними приписами» або «охоронними приписами», згідно з відповідними вимогами міжнародного права і відповідною практикою більшості Держав-членів Ради Європи.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що в цій справі чинна на той час законодавча база, яка не визначала домашнє насильство ні як окремиий злочин, ні як обтяжуючий елемент інших злочинів і не передбачала жодної форми захисту від актів домашнього насильства, не відповідала вимогам, притаманним позитивному зобов'язанню Держави створити та ефективно застосовувати систему покарання за всі форми домашнього насильства та забезпечити достатні гарантії для жертв (див., *mutatis mutandis*, згадані вище рішення у справах *Tunikova and Others*, § 100 і *Opuz*, § 145).

(b) Обов'язок належним чином реагувати на повідомлення про домашнє насильство

У контексті позитивних зобов'язань держави ЄСПЛ також зазначив, що органи влади зобов'язані вживати заходів для захисту особи, фізична або психологічна недоторканність якої перебуває під загрозою, від злочинних дій іншої особи, зокрема подружжя (див. *Kontrová v. Slovakia*, № [7510/04](#), § 49, 31 травня 2007 року, і *Opuz*, згадане вище, § 176).

ЄСПЛ визнав, що правоохоронні органи у цій справі негайно відреагували на отриману 18 червня 2013 року з лікарні інформацію про те, що заявниця перебувала на лікуванні у зв'язку з тілесними ушкодженнями, які, очевидно, були завдані їй чоловіком під час побиття. Того ж дня поліція Єревану запросила заявницю з'явитися для подачі заяви про порушення кримінальної справи та надання свідчень, але вона відмовилася. Незважаючи на це, поліція Єревану негайно поінформувала Гаварське районне управління поліції про повідомлення лікарні та спрямувала справу до них.

Однак у попередніх подібних справах ЄСПЛ встановив, що навіть коли органи влади не залишалися повністю пасивними, вони все одно не виконали своїх зобов'язань за статтею 3 Конвенції, оскільки вжиті ними заходи не зупинили зловмисників від вчинення подальшого насильства над жертвами (див. *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, № 71127/01, § 83, а також згадані вище *Opuz*, §§ 166-67 і *Eremia*, §§ 62-66).

Так само і в цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що протягом усього кримінального провадження щодо S. H. заявниця робила достовірні твердження про те, що він демонстрував загрозливу поведінку, а також повідомляла про ймовірність подальших нападів. Однак органи влади не змогли належним чином оцінити ризик повторного насильства, тим самим не вживши жодних

превентивних та захисних заходів, які можна було б вважати належними та пропорційними будь-якій такій оцінці ризику. Як наслідок, органи влади відмовили заявниці в ефективному захисті від насильства, на який вона мала право відповідно до Конвенції.

(с) Процесуальне зобов'язання щодо призначеного кримінального покарання

У результаті кримінального провадження S. H. було пред'явлено обвинувачення у катуванні при обтяжуючих обставинах за п. 3 ч. 2 ст. 119 чинного на той час Кримінального кодексу. Жодного разу під час національного провадження або в ЄСПЛ заявниця не стверджувала, що розслідування не було проведене належним чином або що воно не з'ясувало якихось фактів, пов'язаних із подіями, що були предметом розгляду в цій справі. Скарга заявниці в частині порушення Державою процесуального обов'язку за статтею 3 Конвенції стосувалася кримінального покарання, призначеного S. H. національними судами, та подальшого застосування амністії.

ЄСПЛ вчергове повторив, що коли офіційне розслідування призвело до розгляду справи в національних судах, провадження в цілому, включаючи стадію судового розгляду, має відповідати вимогам статті 3 Конвенції. Хоча не існує абсолютного зобов'язання щодо того, що всі кримінальні переслідування повинні завершуватися засудженням або винесенням конкретного вироку, національні суди за жодних обставин не повинні бути готовими залишити серйозні посягання на фізичну та психічну недоторканність безкарними або допустити, щоб серйозні правопорушення каралися надмірно м'якими покараннями.

Крім того, ЄСПЛ нагадав свою усталену практику, згідно з якою амністія або помилування несумісні з обов'язком Держав розслідувати акти жорстокого поводження і боротися з безкарністю. Вважається, що цей принцип застосовується до відносин між приватними особами, якщо поводження досягає порогу, передбаченого статтею 3 Конвенції.

Ця справа стосувалася кількох випадків серйозного жорстокого поводження, яке призвело до заподіяння фізичної шкоди заявниці, а також, безсумнівно, до довгострокової психологічної шкоди. ЄСПЛ висловив занепокоєння тим фактом, що в цій справі національні суди, повністю проігнорувавши контекст домашнього насильства, спочатку перекваліфікували злочин, у якому обвинувачувався S. H., що передбачало значно менше покарання і призначили йому покарання у нижній частині діапазону, а потім звільнили S. H. навіть від відбування цього покарання, таким чином повністю нівелювавши стримуючий вплив кримінально-правової бази.

На думку ЄСПЛ, такий підхід національних судів міг свідчити про певну поблажливість щодо покарання за насильство щодо жінок, замість того, щоб донести до суспільства чіткий сигнал, що насильство до жінок не буде терпимим. Така поблажливість може, у свою чергу, ще більше стримувати жертв домашнього насильства повідомляти про такі акти, що вже викликає значне занепокоєння у Вірменії.

Враховуючи наведене ЄСПЛ дійшов висновку, що спосіб, у який існуючі на той час кримінально-правові механізми були застосовані в цій справі, а саме застосування амністії, внаслідок чого S. H. повністю unikнув наслідків своєї злочинної поведінки, був недосконалим настільки, що становив порушення позитивних зобов'язань Держави-відповідача за статтею 3 Конвенції. Таким чином, ЄСПЛ вважав, що Держави-відповідач не виконала свого процесуального обов'язку щодо належного реагування на серйозні акти домашнього насильства, від яких постраждала заявниця.

Відшкодування моральної шкоди

ЄСПЛ наголосив на тому, що надання жертвам домашнього насильства права вимагати від кривдника відшкодування моральної шкоди є одним із засобів забезпечення того, щоб реакція Держави на проблему домашнього насильства враховувала повний обсяг шкоди, якої вони зазнали.

Стаття 3 Конвенції, витлумачена в контексті її об'єкта та мети, а також у спосіб, який робить її гарантії практичними та ефективними, встановлює позитивне зобов'язання держав надати жертвам домашнього насильства можливість вимагати відшкодування моральної шкоди від осіб, які вчинили таке насильство, безпосередньо або опосередковано – через відповідну Державу. ЄСПЛ зазначив, що згідно з національним законодавством Вірменії єдиним правовим засобом отримання відшкодування моральної шкоди від приватної особи були положення ч. 1 ст. 1087 Цивільного кодексу, що стосувалася позовів, пов'язаних з наклепом та образою (див. пункт 58 рішення).

ЄСПЛ погодився із заявницею, що положення, передбачені ч. 1 ст. 1087 Цивільного кодексу явно не застосовувалися до її цивільного позову до S. H. Приклади національної судової практики щодо розгляду цивільних позовів про відшкодування моральної шкоди у справах про наклеп та образу, які були надані Урядом, ще більше це підтверджували.

Заявниця чітко зазначила у своєму цивільному позові до S. H., що за відсутності відповідних норм національного законодавства вона була зобов'язана посилатися на ч. 1 ст. 1087 Цивільного кодексу, оскільки це була єдина норма цивільного права, яка дозволяла особі подати позов про відшкодування моральної шкоди від приватної особи. При цьому вона чітко зазначила, що її позов стосувався її емоційних та психологічних страждань,

спричинених жорстоким поведженням S. H. Крім того, у своїй апеляційній скарзі на рішення суду першої інстанції заявниця додатково пояснила, що вона посилалася на ч. 1 ст. 1087 Цивільного кодексу виключно в орієнтовних цілях в частині заявленої суми.

Водночас, національні суди формально відхилили цивільний позов заявниці до S. H. щодо відшкодування моральної шкоди через необґрунтованість. Однак насправді за законом вони не могли навіть розглянути його, не кажучи вже про його задоволення, враховуючи, що національне законодавство не дозволяє особам вимагати відшкодування моральної шкоди від приватних осіб (за винятком конкретних випадків, пов'язаних з наклепницькими або образливими висловлюваннями, зробленими публічно, див. пункти 58 і 147 рішення).

З огляду на вищевикладене, ЄСПЛ вважав, що безумовне законодавче обмеження, яке перешкоджало заявниці отримати від S. H. компенсацію моральної шкоди, якої вона зазнала внаслідок його жорстокого поведження, порушувало позитивне зобов'язання Держави-відповідача.

З огляду на вищевикладене, ЄСПЛ дійшов висновку, що в цій справі мало місце порушення статті 3 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) в її матеріальному та процесуальному аспектах.

Рішення в цій справі ухвалене 12 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

KURTOĞLU KARACIK AND OTHERS v. Türkiye (№ 62622/15 та 7 інших)

Обставини справи

Справа стосувалася ймовірної неможливості заявників, які на час розгляду справи працювали суддями або прокурорами в судах різних типів або рівнів, оскаржити в судовому порядку рішення Вищої ради суддів і прокурорів (Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu – далі «HSYK») про переведення їх без згоди до інших міст.

Заявники скаржилися на те, що вони не мали доступу до суду, щоб оскаржити рішення HSYK про їхнє переведення. Більшість з них прямо посилалися на пункт 1 статті 6 і статтю 13 Конвенції. Заявники також скаржилися на наслідки, яких вони зазнали в особистому та сімейному житті в результаті їхнього переведення; у зв'язку з цим більшість заявників прямо посилалися на статтю 8 Конвенції. Нарешті, заявники стверджували, що їхні заперечення щодо поваги до їхнього приватного та сімейного життя не були взяті до уваги HSYK у процесі призначення, а також скаржилися на відсутність будь-якого ефективного засобу правового захисту щодо їхніх скарг за Конвенцією. У зв'язку з цим більшість заявників прямо посилалися на статті 8 і 13 Конвенції.

Заявники скаржилися по суті або посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, що вони не мали доступу до суду, щоб оскаржити рішення HSYK про їхнє переведення. У зв'язку з цим вони вказували, що спосіб, у який їх було переведено з одного місця до іншого за відсутності судового контролю, був несумісним з принципами незалежності судової влади та верховенства права.

Оцінка Суду

Щодо скарги заявників за статтею 6 Конвенції

По-перше, Уряд стверджував, що стаття 6 Конвенції не підлягає застосуванню до процедури в HSYK, оскільки рішення, прийняті цим органом, стосуються представників судової влади, а отже, не можуть бути кваліфіковані як «цивільні». Він стверджував, зокрема, що другу умову підходу, викладеного в рішенні у справі *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* ([ВП], № 63235/00, ECHR 2007-II), яка полягає в існуванні об'єктивного виправдання для виключення державних службовців з-під захисту, закріпленого статтею 6, в інтересах Держави, було виконано. Вони вказали, що після спроби державного перевороту в липні 2016 року всі заявники були звільнені з посад за зв'язки

або приналежність до озброєної терористичної організації «Фетуллахістська терористична організація/Паралельна державна структура» (Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması, далі – «FETÖ/PDY», яку влада вважала такою, що стоїть за спробою перевороту). Відповідно, Уряд стверджував, що, на відміну від рішення у справі *Bilgen v. Turkey* (№ 1571/07, від 9 березня 2021 року), лояльність заявників до принципу верховенства права та демократії була сумнівною, а отже, виключення з доступу до суду було виправданим.

ЄСПЛ повторив, що державні службовці можуть бути виключені з-під захисту, передбаченого статтею 6, тільки якщо Держава у своєму національному законодавстві виключила доступ до суду для відповідної категорії працівників і якщо це виключення було виправдано об'єктивними причинами в інтересах Держави (див. нещодавнє рішення у справі *Grzęda v. Poland* [ВП], № 43572/18, § 261, від 15 березня 2022 року). ЄСПЛ зазначив, що у справі *Bilgen* (згадана вище, §§ 76–81) він дійшов висновку, що стаття 6 застосовується до рішення про переведення судді-заявника до іншого суду в судовому окрузі нижчого рівня проти його волі, оскільки не було дотримано другої умови, викладеної в рішенні у справі *Vilho Eskelinen* (згадана вище).

Повертаючись до цієї справи і застосовуючи підхід *Eskelinen*, доступ до суду в ситуації заявників був прямо виключений національним законодавством. Крім того, це виключення не було виправдано об'єктивними причинами в інтересах Держави. ЄСПЛ зазначив, що на той час, незалежно від конкретних функцій, які вони виконували, всі заявники мали статус суддів та прокурорів і були наділені конституційними гарантіями незалежності судової влади (див. *Eminağaoğlu v. Turkey*, № 76521/12, §§ 78, 122–23 та 125, від 9 березня 2021 року). У той час, коли заявники подали клопотання про перегляд рішень про їхнє переведення, HSYK не навів жодних причин, крім короткого посилання на «потреби служби». Це дає підстави зробити висновок, що спір не стосувався жодних виняткових або вагомих причин, які могли б виправдати його виключення з судового розгляду (див. також згадане вище рішення у справі *Bilgen*, § 80). Стосовно аргументу Уряду про те, що присутність членів FETÖ/PDY в судовій системі стала очевидною незадовго до оскаржуваних переведень і що заявники були звільнені з посад після спроби державного перевороту за зв'язок або приналежність до FETÖ/PDY, ЄСПЛ не може брати до уваги це виправдання *ex post facto* за відсутності будь-якого індивідуального обґрунтування, наданого HSYK у відповідний момент часу. У зв'язку з цим у матеріалах справи не було жодного елемента, який би вказував на те, що на той момент часу HSYK вчинив будь-які дії (наприклад, ініціював дисциплінарне розслідування), щоб перевірити такі серйозні звинувачення проти заявників і, відповідно, прийняв рішення про їхнє переведення за результатами таких дій.

За цих обставин ЄСПЛ вважав, що стаття 6 застосовується відповідно до її цивільного аспекту й що заперечення Уряду щодо несумісності заяв *ratione materiae* з положеннями Конвенції має бути відхилено.

У провідній справі *Bilgen* (згаданій вище, §§ 91–97) ЄСПЛ вже встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо відсутності судового контролю за недобровільним переведенням працівника судової системи.

Вивчивши всі надані йому матеріали, ЄСПЛ не знайшов жодного факту або аргументу, здатного переконати його дійти іншого висновку по суті цієї скарги. Він зазначив, що, беручи до уваги значний суспільний інтерес у підтримці незалежності судової влади та верховенства права, оскаржувана відсутність судового перегляду рішень НСРК про переведення суддів і прокурорів – заявників – не переслідувала жодної законної мети і, відповідно, порушувала саму суть права заявників на доступ до суду.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Щодо скарги заявників за статтею 8 Конвенції

Уряд заперечував, що скарги заявників за статтею 8 Конвенції були несумісними *ratione materiae* з положеннями Конвенції. Він стверджував, що заявники не змогли довести, що наслідки їхніх призначень для їхнього приватного життя досягли мінімального рівня суворості. Відповідно, стаття 8 Конвенції не підлягала застосуванню у цій справі.

ЄСПЛ посилався на принципи, викладені в рішенні у справі *Denisov v. Ukraine* ([ВП], № 76639/11, §§ 100–117, від 25 вересня 2018 року) щодо застосовності статті 8 до трудових спорів між особою та Державою. У цьому рішенні ЄСПЛ розмежував підхід, заснований на підставах, відповідно до якого ЄСПЛ розглядає, чи є питання приватного життя в основних підставах для вжиття оскаржуваного заходу, і підхід, заснований на наслідках, відповідно до якого ЄСПЛ аналізує вплив оскаржуваного заходу на приватне життя особи. При застосуванні останнього підходу поріг суворості набуває вирішального значення, і саме заявник повинен переконливо довести, що в його справі було досягнуто цей поріг. ЄСПЛ визнав, що стаття 8 застосовується *ratione materiae* лише тоді, коли наслідки заходу є дуже серйозними і значною мірою впливають на приватне життя заявника (там само, § 116).

Заявники стверджували, що їхнє переведення в інші міста може порушити поточне медичне лікування для них або їхніх дітей. Однак вони не надали суттєвих доказів або переконливих аргументів, які б продемонстрували, що медична допомога, доступна в їхніх нових місцях проживання, була б недостатньою або невідповідною їхнім обставинам. Хоча деякі заявники згадували про освітні та професійні проблеми членів їхніх сімей, ці заявники не

обґрунтували свої твердження щодо відсутності належних освітніх або професійних можливостей для їхніх дітей або їхніх дружин/чоловіків на нових місцях проживання. Крім того, заявники не пояснили, чому їхні діти не можуть залишитися в містах, де вони мають право на отримання стипендій.

Стосовно аргументу про загальне погіршення матеріального добробуту заявників та їхніх сімей у зв'язку з їхнім переведенням, ЄСПЛ вже постановив, що матеріальний елемент спору автоматично не підпадає під дію статті 8 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі *Denisov*, § 122). ЄСПЛ також зазначив, що переведення в іншу місцевість є невід'ємною частиною професійних обов'язків суддів і прокурорів у Туреччині, а отже, є природним аспектом їхньої кар'єри. За відсутності будь-яких переконливих доказів, наданих заявниками, які б свідчили про те, що зміна умов їхнього життя, спричинена переведенням, серйозно вплинула на їхнє приватне та сімейне життя, було б спекулятивним припускати це (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Gražulevičiūtė v. Lithuania*, № 53176/17, § 103, від 14 грудня 2021 року).

Відповідно, оцінюючи суб'єктивне сприйняття заявників на об'єктивному тлі та оцінюючи матеріальний та нематеріальний вплив їхнього переведення на підставі представлених йому доказів (див. згадане вище рішення у справі *Denisov*, §§ 117 та 133), ЄСПЛ вважав, що переведення заявників мало обмежений негативний вплив на приватне та сімейне життя заявників і не досягло необхідного порогу суворості, щоб порушити питання за статтею 8 Конвенції.

Таким чином, ЄСПЛ вважав, що заперечення Уряду в цій частині має бути підтримано, а скарга заявників має бути відхилена як несумісна *ratione materiae* з Конвенцією відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 3 грудня 2024 року та є остаточним.

Обставини справи

Справа стосувалася заяви, поданої паном Ricardo Espírito Santo Silva Salgado – колишнім головою ради директорів Banco Espírito Santo («BES»), одного з провідних приватних банків Португалії, банкрутство якого було предметом судового розгляду і привернуло значну увагу засобів масової інформації. У цій справі заявник скаржився на адміністративне провадження, порушене проти нього Банком Португалії, стверджуючи, що різні публічні заяви, зроблені головою правління цього банку у відповідний час, порушили його право на незалежний та неупереджений суд і право на презумпцію невинуватості.

До липня 2014 року заявник обіймав посаду голови ради директорів приватного банку Banco Espírito Santo («BES») та фінансової групи Espírito Santo Financial Group S.A. («ESFG»).

У серпні 2014 року BES зафіксував збиток у розмірі 3 577 млн євро через заборгованість люксембурзької компанії (Espírito Santo Group), до якої він входив.

3 серпня 2014 року Банк Португалії ухвалив рішення про вжиття заходів щодо врегулювання ситуації з BES, про що було повідомлено під час пресконференції. Її провели п'ять членів ради директорів, а трансляція відбулася у прямому ефірі на телебаченні та низці радіостанцій країни.

Під час зазначеної пресконференції певні заяви зробив і тодішній голова Банку Португалії, пан С. С. Згодом він дав три інтерв'ю у 2016 році: два – щотижневій газеті Expresso і одне – щоденній Público.

Тим часом у період між 2014 та 2015 роками рада директорів Банку Португалії розпочала два розслідування щодо BES, ESFG, заявника та трьох інших керівників вищої ланки BES у зв'язку з підозрами у шахрайських діях, фінансових зловживаннях, необґрунтованому невиконанні інструкцій Банку Португалії та порушенні правил щодо конфлікту інтересів у період між 2009 та 2014 роками. Згодом ці розслідування були об'єднані.

У 2018 році слідчі Банку Португалії зробили свої подання, які були доведені до відома заявника, який, у свою чергу, просив виключити всіх членів ради директорів Банку Португалії з провадження у порядку відводу. Ґрунтуючи своє прохання на заявах, зроблених паном С. С. під час пресконференції та його інтерв'ю засобам масової інформації, заявник стверджував, що існують підстави вважати, що неупередженість членів ради директорів Банку Португалії не може бути забезпечена. Відповідна заява про відвід була відхилена Судом з питань конкуренції, регулювання та нагляду («TCRS»).

Зрештою, 8 вересня 2020 року рада директорів Банку Португалії наклала на заявника адміністративний штраф на загальну суму чотири мільйони євро,

а також дві додаткові штрафні санкції. Заявник оскаржив це рішення в TCRS і вимагав відсторонення пана С. С. від виконання обов'язків голови Банку Португалії. Суд відхилив цю вимогу, зазначивши, що строк його повноважень закінчився в липні 2020 року, і пан С.С. більше не є головою Банку Португалії. Крім того, суд залишив у силі застосовані до заявника адміністративний штраф і додаткові штрафні санкції.

Згодом заявник оскаржив рішення суду першої інстанції в Апеляційному суді Лісабона, який 24 лютого 2022 року відхилив його апеляційну скаргу. Також, заявник звернувся із відповідною конституційною скаргою до Конституційного Суду, однак така скарга була визнана неприйнятною.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник із посиланням на пункт 1 статті 6 Конвенції стверджував, що у світлі заяв, зроблених тодішнім головою Банку Португалії, заявник не отримав справедливого розгляду своєї справи незалежним і неупередженим судом, оскільки звинувачення проти нього були згадані в цих заявах. Також заявник стверджував про порушення пункту 2 статті 6 Конвенції, оскільки заяви, зроблені паном С. С. до і під час адміністративного провадження, порушили право заявника на презумпцію невинуватості.

Оцінка Суду

Щодо стверджуваного порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ з огляду на такі причини не вважав за необхідне з'ясувати, чи був Банк Португалії неупередженим з огляду на заяви пана С. С. у ЗМІ, або чи були побоювання заявника з цього приводу об'єктивно виправданими. По-перше, пан С. С. не брав участі в ухваленні рішення ради директорів Банку Португалії від 8 вересня 2020 року, яке стосувалося звинувачень щодо заявника, оскільки строк його повноважень на посаді голови закінчився 20 липня 2020 року. По-друге, Банк Португалії не був судовим органом або, іншими словами, «судом» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції.

Крім того, ЄСПЛ вважав, що головне питання в цій справі полягало в тому, чи було рішення Банку Португалії переглянуто судовим органом, наділеним повною юрисдикцією.

У зв'язку з цим Суд зазначив, що заявник мав можливість оскаржити рішення Банку Португалії до TCRS, який виніс рішення як щодо фактів, так і щодо права, надавши оцінку всім доказам, на яких ґрунтувалося це рішення. Цей суд провів кілька засідань, під час яких заслухав заявника та свідків. Таким чином, контроль TCRS не полягав лише в перевірці законності, а й дійсно здійснювався судом з повною юрисдикцією, який надав заявникові можливість оскаржити як суть винесеного проти нього рішення, так і пропорційність санкцій, накладених Банком Португалії. Крім того, заявник мав можливість скористатися другим

засобом правового захисту в Апеляційному суді міста Лісабона, який ухвалив відповідне рішення. До того ж заявник не ставив під сумнів неупередженість судових органів, які розглядали його скарги на рішення Банку Португалії. При цьому їхні рішення були належним чином обґрунтовані, зокрема рішення щодо відводу, у якому TCRS розглянув усі порушені заявником питання. Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що ухвалення Банком Португалії рішення забезпечило заявнику достатній обсяг судового розгляду для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції і як наслідок, не знайшов порушення у цій частині.

Щодо стверджуваного порушення пункту 2 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ підкреслив, що заяви пана С. С. були зроблені за обставин, коли крах одного з найважливіших приватних банків країни, стосовно якого щойно було вжито заходів щодо врегулювання, широко висвітлювався в ЗМІ. Суд також вважав, що можна було передбачити, що заявник, як колишній голова ради директорів BES, становитиме інтерес для ЗМІ та широкої громадськості, зокрема, у зв'язку з провадженням, ініційованим проти нього Банком Португалії. Крім того, ЄСПЛ встановив, що оскаржувані заяви були зроблені не суддею, а головою Банку Португалії, тобто представником органу державної влади.

Щодо заяв, зроблених до відкриття адміністративного провадження: ЄСПЛ зазначив, що вони були зроблені під час пресконференції, проведеної Банком Португалії, щоб оголосити про заходи, які він щойно вжив проти BES. Таким чином, вони були зроблені за два місяці до висунення «звинувачень» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Крім того, використовувалися не слова самого пана С. С., а формулювання, що містилися в рішенні Банку Португалії про застосування до BES заходів ліквідації. До того ж оскаржувані заяви стосувалися загальної ситуації навколо BES, а не безпосередньо заявника, оскільки їх метою було інформування громадськості про щойно вжиті заходи ліквідації та причини, які спонукали до таких дій. На думку ЄСПЛ, на момент їхнього проголошення ці заяви були зроблені, вони не могли вплинути на громадську думку щодо того, що заявник вчинив адміністративні правопорушення, про які йдеться.

Що стосується заяв, зроблених після відкриття адміністративного провадження, Суд зауважив, що пан С. С. в жодному з інтерв'ю не згадував про поточне адміністративне провадження проти заявника, яке перебувало на розгляді в Банку Португалії.

Зрештою, ЄСПЛ встановив, що заяви, зроблені паном С. С. як головою Банку Португалії, не порушили право заявника на презумпцію невинуватості у провадженні, порушеному проти нього Банком Португалії. Отже, порушення пункту 2 статті 6 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Відсутність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції щодо презумпції невинуватості.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 3 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявник скаржився на порушення принципу правової визначеності внаслідок скасування національними органами влади остаточного рішення майнової комісії про надання заявнику земельної ділянки, попередньо експропрійованої в його батька комуністичним режимом, без наведення суттєвих і переконливих підстав, що виправдовують такі дії.

2 лютого 2000 року відповідний орган видав Албанській компанії суспільного мовлення дозвіл на будівництво станції ретрансляції на ділянці гірських пасовищ, розташованій у Лазараті.

У невстановлену дату, найімовірніше в 2003 році, заявник подав позов до районного суду з проханням визнати, що ця ділянка гірських пасовищ належала його батькові в 1945 році, а пізніше була експропрійована у нього комуністичною владою.

Заявник вказав, що він подав судовий позов, а не позов про реституцію до Комісії з питань реституції майна та компенсації (далі – Комісія), оскільки не володів достатніми письмовими та архівними доказами, щоб відповідати вимогам Комісії щодо стандартів доказування.

Районний суд встановив, що в рішенні Комісії від 1998 року щодо сусідньої земельної ділянки йшлося про ділянку заявника як таку, що належала його родині. Крім того, суд дослідив договір від 1945 року, зміст якого не був описаний у рішенні Комісії, але який також підтверджував твердження про те, що ділянка належала батькові заявника. Нарешті, суд заслухав трьох свідків, які стверджували, що земельна ділянка, про яку йдеться, належала батькові заявника.

17 грудня 2003 року районний суд ухвалив рішення, яким задовольнив позов і визнав, що батько заявника був власником землі (далі – рішення від 2003 року). У невстановлену дату секретар суду додав до рішення положення про остаточність, в якому зазначалося, що рішення не було оскаржене і що воно набуло статусу остаточного 5 січня 2004 року.

У невстановлену дату заявник подав до Комісії позов про реституцію майна, у якому просив повернути йому гірські пасовища, що належали його батькові.

Після виїзду на місце Комісія виявила, що на цій земельній ділянці було встановлено чотири антени. Однак станція ретрансляції ще не була побудована.

20 лютого 2006 року, спираючись на рішення від 2003 року, Комісія прийняла рішення, яким встановила, що пасовище площею 335 га належало батькові заявника, і вирішила повернути його заявнику (далі – рішення від 2006 року).

Розділ 5 резолютивної частини рішення передбачав тридцятиденний строк для подання апеляційної скарги. У невстановлену дату голова Комісії додав до рішення пункт про остаточність, в якому зазначалося, що воно набуло статусу остаточного 20 березня 2006 року.

2 травня 2006 року Комісія та заявник підписали акт прийому-передачі, який засвідчив, що останній отримав у власність земельну ділянку. 29 червня 2006 року Бюро реєстрації прав на нерухоме майно зареєструвало право власності заявника на земельну ділянку та видало йому відповідну документацію.

У невстановлену дату, посилаючись на рішення від 2006 року, заявник подав судовий позов проти суспільного мовника та низки приватних телекомунікаційних компаній з вимогою прибрати антени з його земельної ділянки.

6 квітня 2009 року суспільний мовник звернувся до Офісу державного адвоката з проханням ініціювати перегляд рішення від 2006 року на підставі статті 5 Закону про Офіс державного адвоката, відповідно до якої останній мав право ініціювати провадження щодо перегляду остаточних судових рішень відповідно до умов і критеріїв, встановлених відповідними процесуальними законами.

25 травня 2010 року Агентство з питань реституції та компенсації майна, правонаступник Комісії (далі – Агентство), скасувало рішення від 2006 року. Агентство встановило, що Комісія без будь-яких пояснень надала заявнику земельну ділянку меншої площі, ніж та, про яку йшлося у рішенні від 2003 року. Крім того, Агентство виявило низку проблем з документами в матеріалах справи: (i) карти земельної ділянки не були складені ліцензованим фахівцем; (ii) деякі частини карт земельної ділянки були пофарбовані в жовтий колір без пояснення причин; (iii) польовий звіт не був підписаний членом Комісії; і (iv) рішення Комісії від 1998 року, яке розглядалося і на яке спиралася Комісія, не супроводжувалося картою. Агентство також виявило, що земельна ділянка заявника частково збігається із земельною ділянкою, що належить суспільному мовнику, а Комісія проігнорувала це питання.

Крім того, Агентство встановило, що не було достатніх доказів того, що батько заявника коли-небудь володів цією землею. Зокрема, на його думку, рішення від 2003 року мало обмежену юридичну силу, оскільки воно було прийняте відповідно до спеціальної процедури «встановлення юридичного факту, щодо якого зникли документальні докази».

Що стосується угоди 1945 року, то Агентство вказало, що вона не містить достатніх деталей для доведення того, що батько заявника володів землею. Інші матеріали справи також були визнані непереконливими.

Агентство також встановило, що рішення про повернення землі заявнику, замість присудження йому компенсації, було необґрунтованим, оскільки наявність на ній телекомунікаційних і телевізійних антен означала, що земля слугувала суспільним інтересам.

Заявник оскаржив рішення Агентства до суду. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову. Цей суд встановив, що рішення від 2006 року не було «скасовано», а натомість було змінено після скарги Державного адвоката. Суд також встановив, що заявник не надав достатніх доказів того, що його батько володів землею.

Апеляційний суд скасував це рішення, проте Верховний Суд за результатами розгляду касаційної скарги залишив в силі рішення суду першої інстанції. Верховний суд також вказав, що заявник не зміг довести, що його батько володів землею.

Верховний Суд також встановив, що рішення від 2006 року ніколи не набувало статусу остаточного та обов'язкового, оскільки Державний адвокат своєчасно подав апеляцію. Відповідно, Верховний Суд дійшов висновку, що питання правової визначеності не виникало. У відповідному розділі свого рішення, присвяченому правовим нормам, що підлягали застосуванню, Верховний Суд процитував статтю 18 Закону про власність від 2004 року (в редакції від 2009 року), яка дозволяла державному адвокату оскаржувати рішення Агентства протягом тридцяти днів після отримання відповідного повідомлення про таке рішення.

Оцінка Суду

Питання, яке ЄСПЛ мав вирішити, полягало в тому, чи було рішення від 2006 року остаточним, і якщо так, то чи був його винятковий перегляд та скасування необхідним через обставини суттєвого та переконливого характеру, або ж перегляд зводився до простого повторного слухання справи.

ЄСПЛ не погодився з аргументом Верховного Суду, що рішення від 2006 року не набуло статусу остаточного, вказавши, що існує багато елементів, які не були розглянуті Верховним Судом і які вказують на протилежний висновок. Зокрема, розділ 5 резолютивної частини рішення від 2006 року передбачав тридцятиденний строк для подання апеляцій на нього, а в його прикінцевих положеннях було чітко зазначено, що протягом цього строку не було подано жодної апеляції. Фактично, жодних інших дій щодо рішення від 2006 року не було здійснено протягом двох років після його прийняття.

ЄСПЛ також вказав, що той факт, що суспільний мовник у своєму зверненні до Офісу Державного адвоката посилався на статтю 5 Закону про Офіс Державного адвоката, яка містила загальне положення, яке дозволяло

оскаржувати «остаточні рішення» відповідно до загальних правил перегляду остаточних судових рішень, підтверджує, що суспільний мовник також вважав рішення від 2006 року остаточним.

Крім того, ЄСПЛ піддав критиці вказані Верховним Судом правові підстави оскарження рішення від 2006 року. Так, Верховний Суд у своєму рішенні процитував статтю 18 Закону про власність від 2004 року (зі змінами та доповненнями, внесеними в грудні 2009 року), яка дозволяла Державному адвокату оскаржувати рішення Агентства протягом тридцяти днів з моменту отримання повідомлення про них. Однак на момент подання скарги до Агентства Державним адвокатом це правове положення не було чинним. Крім того, незрозуміло, як суд застосував змінену статтю 18 у цій справі, оскільки ця стаття регулює оскарження рішень Агентства і не містить згадок про рішення колишніх комісій. Нарешті, незрозуміло, як саме обчислювався тридцятиденний строк, коли оскаржуване рішення було ухвалено 20 лютого 2006 року, а протест Державного адвоката було подано 7 травня 2009 року.

Натомість, як видається, на момент подання апеляції на рішення від 2006 року Державний адвокат посилався на інше положення зміненої статті 18 Закону про власність від 2004 року, яке надавало йому право оскаржувати остаточні рішення колишніх комісій без будь-яких часових або матеріальних обмежень. ЄСПЛ зазначив, що таке беззастережне законодавче положення викликає очевидні питання щодо дотримання принципу правової визначеності. Це положення було скасовано лише наприкінці 2009 року Законом № 10207; як наслідок, протягом майже трьох років Державний адвокат користувався надзвичайно широкими повноваженнями щодо оскарження *res judicata* в контексті реституції, без будь-яких чітких законодавчих вказівок або обмежень на використання цих повноважень. Саме в цей період було подано позов, який стосувався заявника.

З огляду на вищенаведене, ЄСПЛ вважав, що рішення від 2006 року набуло статусу остаточного, а його оскарження становило надзвичайний засіб правового захисту.

Що стосується аргументу Уряду про необхідність перегляду деяких неправомірних рішень майнових комісій, ЄСПЛ, посилаючись на свою попередню практику, вказав, що повноваження вищих судових інстанцій щодо скасування або зміни обов'язкових до виконання судові рішення повинні здійснюватися з метою виправлення судових помилок і неналежного здійснення правосуддя, а не для проведення нового розгляду (див. *Ryabukh v. Russia*, № [52854/99](#), § 52). Ці повноваження повинні здійснюватися так, щоб максимально забезпечити справедливий баланс між інтересами особи та необхідністю гарантування ефективності системи правосуддя (див. *Giuran v. Romania*, № [24360/04](#), § 30).

ЄСПЛ нагадав, що раніше він встановлював, що фундаментальний недолік провадження, такий як юрисдикційна помилка, серйозні процесуальні порушення, зловживання владою, очевидні помилки у застосуванні матеріального права або будь-які інші вагомні підстави, що впливають з інтересів правосуддя, можуть, в принципі, виправдовувати відступ від принципу правової визначеності (див., в контексті цивільного провадження *Tolstobrov v. russia*, № [11612/05](#), §§ 17–20, від 4 березня 2010 року; *Tishkevich v. russia*, № [2202/05](#), §§ 23–27, від 4 грудня 2008 року; *Protsenko v. russia*, № [13151/04](#), §§ 25–34, від 31 липня 2008 року; *Luchkina v. russia*, № [3548/04](#), § 21, від 10 квітня 2008 року; і *Sharra v. Albania* (ухв.), № [29975/06](#), §§ 46–53, від 6 грудня 2011 року).

Щодо цієї справи, ЄСПЛ повторив, що у відповідний час повноваження Державного адвоката оскаржувати рішення колишніх майнових комісій не були обмежені в часі. Необмежений строк для подання такого позову не може вважатися прийнятним з точки зору дотримання процесуальних строків та вимог процесуальної чіткості й передбачуваності провадження, що є питаннями, які мають важливе значення відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції.

Крім того, Державний адвокат міг вимагати перегляду остаточного рішення колишньої комісії з питань власності на будь-яких загальних правових підставах, а не через істотні та переконливі обставини.

Дійсно, районний суд та Верховний Суд просто дійшли висновку, що заявник не зміг довести, що його батько володів землею, без проведення подальшого розгляду, пов'язаного з будь-яким основоположним недоліком попереднього провадження або неврахуванням переконливих суспільних інтересів у процесі реституції.

Суди не вказали на появу нових доказів і не поставили під сумнів достовірність будь-яких доказів, які вже були в матеріалах справи. По суті, вони повторно дослідили існуючі та відомі факти, які вже були розглянуті Комісією, і використали свій розсуд для того, щоб дійти висновку, протилежного тому, якого дійшла Комісія у своєму рішенні, яке ЄСПЛ визнав остаточним.

Відповідно, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність суттєвих і переконливих обставин, які могли б виправдати скасування рішення від 2006 року.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) через скасування органами влади рішення комісії з питань компенсації та реституції майна від 2006 року, прийнятого на користь заявника.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 17 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявник у цій справі скаржився на порушення його прав, гарантованих статтею 6 Конвенції, з огляду на відсутність неупередженості суду через те, що один із суддів Верховного Суду, який переглядав рішення судів попередніх інстанцій про виправдання заявника, раніше обіймав посаду Генерального прокурора. Заявник також скаржився на те, що Верховний Суд скасував виправдувальний вирок у письмовому провадженні та що в остаточному вирокі, яким його було засуджено, не було достатнього обґрунтування.

Заявник, David Kezerashvili, був відомим політичним діячем Грузії, членом-засновником політичної партії «Об'єднаний національний рух», яка перебувала при владі з 2003 по 2012 рік. Протягом цього часу заявник обіймав кілька важливих посад, зокрема був міністром оборони у 2006–2008 роках. Після цього він більше не обіймав державних посад.

З 2013 по 2015 рік проти заявника було порушено п'ять кримінальних проваджень. Він був виправданий у трьох із них, які стосувалися звинувачень у корупції, відмиванні грошей і розтраті. Четверте провадження, яке стосувалося ймовірного зловживання службовими повноваженнями, очевидно, триває. В рамках п'ятого провадження, розпочатого 7 травня 2014 року, заявник та колишній директор із закупівель Міністерства оборони А. N. були звинувачені в розтраті за обтяжуючих обставин. Обвинувачення стосувалося контракту, укладеного Міністерством у 2008 році з офшорною компанією на проведення бойової підготовки оборонних підрозділів Міністерства. Стверджувалося, що Міністерство заплатило понад 5 мільйонів євро за послуги, які не були надані.

Згідно з обвинуваченням, укладення договору не відповідало нормативним вимогам. Зокрема, директор із закупівель не провів належної перевірки компанії, не оцінив ринкову вартість пропонованих послуг та не проконсультувався з відповідними департаментами Міністерства та Об'єднаним штабом Збройних сил. Він також не отримав банківських чи інших гарантій від компанії, незважаючи на те, що контракт передбачав передоплату. Його та заявника, який на той час був міністром, звинуватили у змові, а начальник відділу закупівель нібито видав підроблений проміжний звіт.

Суд першої інстанції перекваліфікував обвинувачення на нехтування службовими обов'язками та засудив А. N. до 18 місяців позбавлення волі умовно. Заявника було виправдано, суд першої інстанції постановив, що немає підстав для визнання його винним у розтраті, а також притягувати до відповідальності за нехтування А. N. службовими обов'язками.

Це рішення було повністю підтверджене апеляційним судом в травні 2018 року. Через місяць Генеральна прокуратура подала касаційну скаргу на рішення апеляційного суду.

Дізнавшись у серпні 2021 року, що Верховний Суд розглядатиме касаційну скаргу в письмовому провадженні і що одним із трьох суддів відповідної колегії буде суддя Sh. T., який у 2018–2019 роках обіймав посаду Генерального прокурора, заявник подав клопотання про його відвід. Це клопотання було відхилено на тій підставі, що касаційну скаргу було подано до того, як Sh. T. обійняв посаду судді Верховного Суду.

7 вересня 2021 року колегія суддів Верховного Суду, до складу якої входив Sh. T., скасувала рішення судів попередніх інстанцій та визнала заявника винним у розтраті. Його засудили до п'яти років позбавлення волі та заборонили займати державні посади протягом 18 місяців.

Посилаючись на пункти 1 і 3 статті 6 (право на справедливий суд), заявник стверджував, що судова палата в кримінальних справах Верховного Суду, яка розглядала його справу, не була «незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону». Зокрема, він висловлював сумніви щодо відповідності судді Sh. T. займаній посаді та його неупередженості. Заявник також стверджував, що його засудження було несправедливим, оскільки Верховний Суд скасував рішення судів нижчих інстанцій, які його виправдали, у письмовому провадженні без наведення достатніх підстав. Він також стверджував, що його переслідування та засудження зумовлювалися прихованим мотивом – змусити його мовчати як політичного опонента, що є порушенням статті 18 (межі застосування обмежень прав) у поєднанні зі статтею 6.

Оцінка Суду

Щодо стверджуваної упередженості судді Sh. T.

ЄСПЛ визнав, що ніщо не вказувало на те, що суддя Sh. T. виявив особисту упередженість під час розгляду справи заявника. Тому, зважаючи на зміст заперечення заявника, поданого до Верховного Суду, ЄСПЛ вирішив обмежитися оцінкою того, чи за конкретних обставин цієї справи попереднє перебування судді Sh. T. на посаді Генерального прокурора ставило під сумнів неупередженість Верховного Суду у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції (об'єктивний критерій).

ЄСПЛ зазначив, що заявник не надав жодних доказів того, що суддя Sh. T. фактично виконував подвійну роль у кримінальному провадженні проти нього. У зв'язку з цим сам факт того, що суддя раніше був співробітником прокуратури, не є підставою для побоювань, що йому або їй бракує неупередженості. ЄСПЛ

зауважив, що в деяких судових системах Держав-учасниць переведення між посадами в прокуратурі та посадами суддів є частим явищем, однак у цій справі необхідно враховувати, що суддя раніше обіймав посаду Генерального прокурора – найвищу прокурорську посаду в країні.

ЄСПЛ також узяв до уваги той факт, що на час, коли Sh. T. став Генеральним прокурором, прокуратура вже подала касаційну скаргу до Верховного Суду.

ЄСПЛ нагадав, що ієрархічна структура Генеральної прокуратури Грузії, значна роль і широкі повноваження Генерального прокурора відповідно до національного законодавства, а також політично чутливий контекст у резонансному судовому процесі вже були предметом його розгляду у контексті об'єктивного критерію неупередженості у справі *Ugulava v. Georgia* (№ 2), № 22431/20, від 1 лютого 2024 року. Він відхилив заперечення Уряду щодо того, що ця справа суттєво відрізняється від справи *Ugulava* (№ 2) з огляду на хронологію подій. Зокрема, ЄСПЛ звернув увагу на близькість у часі між поданням касаційної скарги у справі заявника 22 червня 2018 року та призначенням Sh. T. на посаду Генерального прокурора менш ніж через місяць. Після призначення Sh. T. став відповідальним за діяльність прокуратури, в тому числі щодо справ, які перебували у провадженні, і мав можливість відкликати касаційну скаргу, яка ще не була розглянута.

На думку ЄСПЛ, поєднання цих обставин могло створити враження, що Sh. T. продовжував підтримувати касаційну скаргу у резонансній справі заявника під час перебування на посаді Генерального прокурора, маючи доступ до внутрішньої інформації про стратегію прокуратури у кримінальному провадженні проти заявника, зважаючи на його відомість та політичну чутливість кримінального провадження проти нього. Відповідно, підтверджуючи важливість зовнішніх ознак для забезпечення об'єктивної неупередженості і, отже, довіри до системи правосуддя, ЄСПЛ вважав, що включення колишнього Генерального прокурора до складу суддівської колегії, яка розглядала справу заявника, було достатнім для того, щоб поставити під сумнів об'єктивну неупередженість Верховного Суду.

ЄСПЛ вказав, що цих міркувань достатньо для висновку, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через відсутність об'єктивної неупередженості.

Щодо ухвалення рішення Верховного Суду про скасування виправдувального вироку стосовно заявника в порядку письмового провадження та його обґрунтування

Перший аспект скарги заявника – скасування Верховним Судом його виправдувального вироку за результатами письмового провадження –

порушував питання про те, чи був Верховний Суд зобов'язаний проводити публічні слухання у справі заявника. ЄСПЛ зазначив, що Верховний Суд Грузії, на відміну від судів нижчих інстанцій, не здійснює повного перегляду справи, наприклад, оцінки фактів і доказів, на які посилалися перші суди, а його розгляд обмежується конкретними правовими питаннями. Він також має право відмовитися від усного слухання. Однак, враховуючи його повноваження щодо скасування виправдувального вироку і можливість засудити особу вперше, Верховний Суд може бути зобов'язаний, залежно від конкретного характеру питань, що підлягають вирішенню у справі, у розумінні Конвенції, провести усне слухання за участю обвинуваченого.

У цій справі Верховний Суд обґрунтував своє рішення про скасування виправдувальних вироків судів нижчих інстанцій тим, що останні були незаконними. Зокрема, він встановив, що виправдувальні вирокі щодо заявника були ухвалені з порушенням відповідного законодавства, оскільки вони містили загальні висновки щодо недоведеності пред'явленого йому обвинувачення. Потім Верховний Суд розглянув питання, яке він, очевидно, вважав юридичним, а не фактичним – він принципово визначив тип доказів (а саме конкретних документів, а не показань свідків), які були необхідними для встановлення факту, на який заявник посилався у своєму захисті. Враховуючи беззаперечну відсутність таких документів у матеріалах справи, суд фактично розцінив показання свідків, наявні в матеріалах справи, як такі, що не мають відношення до справи. Тому, на перший погляд, може здатися, що в цій справі не виникало питання про достовірність показань свідків і що правова оцінка Верховного Суду лише призвела до іншого результату у справі заявника.

Водночас у справах, подібних до цієї, факти і правове тлумачення можуть бути настільки переплетені, що їх важко відокремити. Хоча Верховний Суд розглядав справу лише з юридичної точки зору і факти, встановлені судом першої інстанції або апеляційним судом, не обов'язково були оскаржені, він певною мірою здійснив власну оцінку з метою визначення того, чи є ці факти достатньою підставою для засудження заявника). Особливо це стосується питання умислу та обґрунтованості відповідного покарання, яке Верховний Суд був покликаний оцінити вперше. Відповідно, Верховний Суд, в принципі, міг бути зобов'язаний провести усне слухання за участю заявника.

Однак заявник особисто не брав участі в жодному з усних слухань, проведених судами нижчих інстанцій, оскільки вирішив не з'являтися, і прямо доручив адвокатам, обраним за власним вибором, представляти його інтереси в національних судах, погодившись на заочний розгляд справи. Як наслідок, і тією мірою, якою заявник скаржить на те, що рішення Верховного Суду не проводити усне слухання порушило його право бути присутнім на такому

слуханні, ЄСПЛ вважав, що не було доведено, що з цього приводу виникає питання за статтею 6 Конвенції.

Однак ЄСПЛ нагадав, що стаття 6, взята в цілому, гарантує право обвинуваченого на ефективну участь у кримінальному процесі, яке не обмежується його правом бути присутнім. Тому, враховуючи, що заявник брав участь у провадженні через адвокатів, обраних за власним вибором, необхідно оцінити, чи надав Верховний Суд заявнику, відмовившись від усного слухання у його справі, належну можливість відреагувати на той факт, що він збирався визнати його винним і призначити покарання.

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що заявник мав можливість подати письмову відповідь на касаційну скаргу, подану органами прокуратури. ЄСПЛ взяв до уваги той факт, що заявник вирішив особисто не брати участь у провадженні і що він був ознайомлений з позицією обвинувачення, яку останнє підтримувало протягом усього провадження на всіх трьох рівнях юрисдикції і на яку адвокати заявника відповідали під час усних слухань у суді першої та апеляційної інстанцій – до того, як подав свою детальну письмову відповідь. Суд також взяв до уваги той факт, що заявник був належним чином попереджений про те, що Верховний Суд розглядатиме його справу в порядку письмового провадження. У зв'язку з цим ЄСПЛ не залишив поза увагою відповідну статистичну інформацію, про яку адвокати заявника мали бути добре обізнані і яка свідчила про поширену практику Верховного Суду скасовувати виправдувальні вироки за результатами розгляду справи в рамках письмового провадження. Однак заявник, який був належним чином представлений, не висловив жодних заперечень з цього приводу. Таким чином, ЄСПЛ вважав, що за конкретних обставин письмове провадження було достатнім для пояснення можливості того, що Верховний Суд збирався визнати його винним і призначити йому покарання.

Щодо другого аспекту скарги заявника – стверджуваної відсутності достатніх підстав в остаточному вирокі, яким заявника було засуджено, – ЄСПЛ зазначив, що ключовий аргумент заявника було розглянуто Верховним Судом, хоча і неявно. Заявник стверджував, що його не можна визнати винним у розтраті, оскільки певне навчання дійсно було проведено, що підтверджували свідки. Верховний Суд розглянув це питання, але дійшов висновку, що показання свідків не мали відношення до визначення того, чи був виконаний контракт. По суті, визначення Верховним Судом належної доказової бази, застосовної у справі заявника, зробило аргументи заявника нерелевантними для результату провадження. У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив, що відсутність відповідних документів (підсумкового щоквартального звіту та акту приймання-передачі, який мав бути укладений з Міністерством оборони після завершення навчальної програми), які Верховний Суд вважав вирішальним елементом,

що обґрунтовував засудження заявника, не оскаржувалася заявником на жодній стадії провадження у справі проти нього.

ЄСПЛ зазначив, що хоча рішення Верховного Суду можна критикувати за стислість у розгляді питання про те, чи були встановлені щодо заявника як *actus reus*, так і *mens rea* кримінального правопорушення у вигляді розтрата, зважаючи на очевидну різноманітність доказів з цих питань, проте висновки Верховного Суду не були свавільними або явно необґрунтованими настільки, що вони зашкодили справедливості провадження або призвели до «відмови у правосудді». ЄСПЛ вказав, що за таких обставин він не в змозі взяти на себе роль органу четвертої інстанції, розпочавши перегляд будь-яких конкретних фактичних або юридичних помилок, нібито допущених судом касаційної інстанції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку з відсутністю об'єктивної неупередженості Верховного Суду.

Відсутність порушення пунктів 1 і 3 статті 6 Конвенції у зв'язку зі скасуванням Верховним Судом виправдувального вироку судів нижчих інстанцій стосовно заявника.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 5 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

У 2016 році водійське посвідчення заявника було викрадено. У березні 2017 року він дізнався, що проти нього було відкрито провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з керуванням транспортним засобом у стані сп'яніння. На прохання заявника поліція провела внутрішнє розслідування, яке встановило, що адміністративне правопорушення було вчинено іншою особою, яка використала водійське посвідчення заявника. 18 квітня 2017 року поліція повідомила заявника, що його справа підлягає закриттю, а копія відповідного протоколу була направлена до Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпра для прийняття рішення. Однак, схоже, протокол до суду так і не було надіслано.

За результатами слухання 26 квітня 2017 року районний суд прийняв постанову, якою визнав заявника винним у вчиненні адміністративного правопорушення (керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння), наклав на нього штраф та позбавив його права керування транспортним засобом строком на один рік. Згідно з текстом рішення, заявник був повідомлений про судові засідання за допомогою SMS-повідомлення та поштою в один і той самий день. Однак заявник не був присутній на засіданні. 31 травня 2017 року рішення було опубліковано в Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄДРСР).

28 серпня 2019 року заявник подав до Дніпровського апеляційного суду апеляційну скаргу на рішення від 26 квітня 2017 року, у якій просив поновити йому десятиденний строк на апеляційне оскарження. Він стверджував, що: (i) оскільки він не був належним чином повідомлений про судові засідання 26 квітня 2017 року та не отримав копію судового рішення, він вважав, що провадження проти нього було закрито; (ii) він дізнався про це рішення лише в липні 2019 року.

13 вересня 2019 року Дніпровський апеляційний суд відхилив клопотання заявника про поновлення строку та відмовив у відкритті апеляційного провадження, мотивуючи це тим, що (i) заявник знав ще з березня 2017 року про те, що проти нього було відкрито провадження у справі про адміністративне правопорушення; (ii) відповідно, він та його адвокат мали достатньо можливостей до липня 2019 року з'ясувати, чи були якісь процесуальні дії у цьому провадженні та яким був його результат, зокрема шляхом ознайомлення з даними ЄДРСР, які є загальнодоступними.

Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції на відмову Дніпровського апеляційного суду розглянути його скаргу по суті. Він також скаржився за цією ж статтею та за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на несприятливий результат судового розгляду.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що заявник знав про відкрите щодо нього провадження з березня 2017 року та що у квітні 2017 року він був поінформований про те, що протокол поліції було направлено до районного суду. Крім того, з рішення районного суду від 26 квітня випливало, що заявника було повідомлено про судові засідання за допомогою SMS-повідомлення та пошти. Однак до липня 2019 року він не робив жодних спроб дізнатися про подальший розвиток подій у цьому провадженні або про його результати. Проте ніщо не заважало заявнику отримати копію рішення, ухваленого Амур-Нижньодніпровським районним судом міста Дніпра 26 квітня 2017 року, яке було опубліковано в ЄДРСР 31 травня 2017 року. З цього випливає, що заявник не проявив необхідної обачності у відстеженні перебігу справи та не вжив жодних розумних заходів, щоб дізнатися про її результати протягом понад двох років (див. *Karakutsya v. Ukraine*, № 18986/06, §§ 53–60, від 16 лютого 2017 року). За таких обставин рішення Дніпровського апеляційного суду від 13 вересня 2019 року, яким апеляційну скаргу заявника було відхилено через пропуск строку, не видається свавільним або явно необґрунтованим.

Таким чином, ЄСПЛ визнав, що скарга заявника щодо відсутності доступу до апеляційного суду має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції. Крім того, скарги заявника за статтею 6 та статтею 1 Першого протоколу щодо результатів провадження також мають бути відхилені відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням заявником національних засобів юридичного захисту, оскільки він не дотримався відповідних процесуальних вимог при поданні апеляційної скарги до Дніпровського апеляційного суду.

Висновок

Заяву було визнано непринятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 28 листопада 2024 року, оприлюднена 19 грудня 2024 року та є остаточною.

Обставини справи

Справа стосувалася позбавлення бельгійського громадянства двох осіб із подвійним громадянством, які були засуджені в Бельгії за злочини, пов'язані з тероризмом.

Заявники – Malika El Aroud, громадянка Марокко 1959 року народження, та Bilal Soughir, громадянин Тунісу 1973 року народження, прибули до Бельгії у віці п'яти і трьох років відповідно. Вони отримали бельгійське громадянство через інститут повідомлення про прийняття громадянства (*déclaration de nationalité*), передбачений статтею 12bis Бельгійського кодексу громадянства (далі – Кодекс) у 2000 та 2001 роках відповідно.

У 2010 році пані El Aroud було засуджено до восьми років позбавлення волі за її роль лідера терористичної організації за злочини, вчинені в період із січня 2007 року по грудень 2008 року. Її засудили за створення та управління разом зі своїм чоловіком осередком, метою якого було вербування потенційних джихадистів, які потім могли б приєднатися до Аль-Каїди та брати участь у її терористичній діяльності. Вона відбула покарання та була звільнена у 2016 році.

Другий заявник, Bilal Soughir, був засуджений у 2008 році до п'яти років позбавлення волі за участь у терористичній організації за злочини, вчинені в період з січня 2004 року по грудень 2005 року. Його було визнано винним у тому, що був лідером терористичної групи, чотири члени якої завдяки його наставництву та фінансовій підтримці вирушили до Іраку для участі у збройному джихаді. Він відбув покарання та був звільнений у 2011 році.

У різні дати прокурор при Апеляційному суді Брюсселя (*procureur général pres de la cour d'appel de Bruxelles*) подав заяви щодо обох заявників відповідно до пункту 1 статті 23 Кодексу, вимагаючи позбавити їх громадянства. Згодом, у 2017 році, Апеляційний суд Брюсселя позбавив заявників бельгійського громадянства, встановивши, що з огляду на вчинені ними злочини вони серйозно не виконали своїх обов'язків як громадяни Бельгії. У своєму рішенні Апеляційний суд зазначив, що обидва заявники мають інше громадянство. Згодом було ухвалено рішення про видворення заявників з країни із заборонаю на повернення протягом 15 років.

ЄСПЛ не був поінформований про результати виконання цих рішень.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявники стверджували, що позбавлення громадянства становило невинуватене втручання в їхнє право на повагу до приватного життя.

Пані El Aroud також стверджувала, що було порушено її право на сімейне життя, оскільки вона мала дорослу доньку та онуку, які є громадянками Бельгії. Заявники також скаржилися на те, що вони не мали права на оскарження в розумінні статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ визнав, що рішення про позбавлення заявників бельгійського громадянства становило втручання в їхнє право на повагу до приватного життя. Він зазначив, що це рішення ґрунтувалося на пункті 1 статті 23 Кодексу, положення якого передбачало, що особи, які набули бельгійське громадянство через інститут повідомлення про прийняття громадянства, можуть бути його позбавлені, «якщо вони серйозно не виконували своїх обов'язків як громадян Бельгії». ЄСПЛ визнав, що це положення було достатньо передбачуваним. Крім того, він визнав, що позбавлення заявників бельгійського громадянства внаслідок їхнього засудження за тяжкі злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, мало законні цілі – захист національної безпеки та запобігання злочинам.

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що питання, пов'язані з наданням, відкликанням громадянства та, як у цій справі, позбавленням громадянства, є сферою, у якій Договірним Державам має бути надано широку свободу розсуду. Крім того, він повторив, що терористичне насильство саме по собі становить серйозну загрозу правам людини і, як наслідок, законно, що Держави повинні вживати заходів щодо осіб, які були засуджені судом останньої інстанції за злочини, які безпосередньо підривають цінності Конвенції. ЄСПЛ нагадав, що він уже неодноразово визнавав, що заходи щодо позбавлення громадянства осіб, які вчинили злочини, пов'язані з тероризмом, не порушують статтю 8 Конвенції (див. *Ramadan v. Malta*, № [76136/12](#), § 84, від 21 червня 2016 року; *K2 v. United Kingdom* (ухв.), № [42387/13](#), від 7 лютого 2017 року, *Ghoumid and Others v. France*, № [52273/16](#) та 4 інших, від 25 червня 2020 року, *Johansen v. Denmark* (ухв.), № [27801/19](#), від 1 лютий 2022 року, та *Laraba v. Denmark* (ухв.), № [26781/19](#), від 22 березня 2022 року).

У цій справі ЄСПЛ повторив, що у справах про позбавлення громадянства він бере до уваги, чи був забезпечений належний судовий перегляд. З огляду на втручання в приватне життя заявників і можливі наслідки позбавлення громадянства, ЄСПЛ надав важливого значення тому факту, що цей захід було ухвалено судом, який має юрисдикцію для розгляду всіх аспектів справи і незалежність якого не була поставлена під сумнів. ЄСПЛ також зазначив, що заявники не заперечували, що вони мали змогу захистити себе перед

апеляційним судом у змагальному провадженні, в якому їх представляв адвокат і вони мали змогу подати як усні, так і письмові зауваження.

Далі ЄСПЛ зазначив, що рішення Апеляційного суду Брюсселя ґрунтувалися на відповідних і достатніх підставах і належним чином враховували аргументи заявників щодо їхнього приватного життя. Таким чином, національний суд дійшов висновку, що злочини, за які заявників було засуджено, продемонстрували незначний рівень їхньої інтеграції в бельгійське суспільство та цінності.

ЄСПЛ також звернув увагу на те, що обидва заявники були громадянами інших Держав, й цьому факту він надав певного значення. Таким чином, позбавлення заявників бельгійського громадянства не призвело до того, що вони стали особами без громадянства, що, серед іншого, було необхідною умовою для застосування пункту 1 статті 23 Кодексу.

Крім того, втрата бельгійського громадянства не тягнула за собою автоматичне вислання. Відповідно, заявники не стверджували, і ніщо не вказувало на те, що вони не мали доступних засобів правового захисту, за допомогою яких вони могли б захищати свої права за Конвенцією та оскаржити рішення про залишення країни, яке вони були зобов'язані виконати після застосування до них заходу позбавлення прав.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що бельгійська влада не перевищила межі свого розсуду, а оскаржувані заходи були «необхідними в демократичному суспільстві».

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 5 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

BORZYKH v. Ukraine (ухв.) (№ 11575/24)

Обставини справи

Справа стосувалася запровадженої в Україні на законодавчому рівні заборони публічного носіння георгіївської стрічки.

У своїй заяві заявник зазначив, що походить із сім'ї військовослужбовців. Його батько та двоє дядьків брали участь у Другій світовій війні й були нагороджені відзнаками, зокрема, його батько був нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня. Заявник сам був колишнім військовим. Він служив у Збройних силах Радянського Союзу, а після проголошення незалежності України – у Збройних Силах України. У 2008 році його було звільнено з військової служби.

Заявник стверджував, що 9 травня – День перемоги – мав для нього особливе значення. В цей день він вшановував хоробрість своїх рідних і одягав георгіївську стрічку. Він не вважав свої дії «провокацією», оскільки елементи цієї стрічки були присутні на нагородах його батька та дядьків, і вона символізувала для нього єдність поколінь військовослужбовців у його родині.

Заявник стверджував, що після доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) новою статтею 173³, якою було запроваджено адміністративну відповідальність за публічне носіння георгіївської стрічки, він більше не міг її носити законно, побоюючись можливого притягнення до адміністративної відповідальності. На підтвердження цього заявник послався на статтю, опубліковану інтернет-ресурсом «sud.ua» 24 липня 2017 року, в якій зазначалося, що протягом місяця після ухвалення відповідних законодавчих змін чотирьох осіб було притягнуто до відповідальності за цією статтею КУпАП.

Заявник скаржився за статтею 10 Конвенції на те, що заборона публічного використання георгіївської стрічки є втручанням Держави у його свободу вираження поглядів. Також він скаржився за статтею 8 Конвенції на те, що ця заборона не дозволяла йому вільно використовувати стрічку в День перемоги, щоб продемонструвати свою приналежність до родини військовослужбовців і вшанувати відвагу його родичів.

Щодо скарги заявника за статтею 10 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що захист, передбачений статтею 10, також поширюється на право особи висловлювати свої ідеї через стиль одягу. У цій справі ЄСПЛ був готовий був виходити з припущення, що бажання заявника публічно носити георгіївську стрічку можна розглядати як спосіб вираження ним своїх поглядів (що він пояснив бажанням вшанувати пам'ять своїх родичів, які воювали проти нацистської Німеччини), і тому ЄСПЛ визнав статтю 10 Конвенції застосовною.

Вирішуючи питання про те, чи мав заявник статус жертви у цій справі, ЄСПЛ керувався такими міркуваннями.

По-перше, заявник скаржився на те, що під час святкування Дня перемоги було неможливо носити георгіївську стрічку публічно. Він стверджував, що як колишній військовий офіцер, він хотів би мати можливість продовжувати носити георгіївську стрічку, щоб продемонструвати свою приналежність до сім'ї військовослужбовців, які брали участь у Другій світовій війні та були нагороджені відзнаками за свою хоробрість. Він не скаржився на те, що нове законодавство забороняло йому носити або іншим чином демонструвати або використовувати оригінальні нагороди свого батька чи інших родичів.

По-друге, заявник ніколи не був притягнутий до адміністративної чи кримінальної відповідальності за носіння георгіївської стрічки в публічних місцях. Суть скарги полягала в тому, що після набрання чинності відповідними законодавчими змінами він був змушений змінити свою поведінку та відмовитися від носіння георгіївської стрічки в громадських місцях, вимогу, що він, очевидно, і зробив. У цьому контексті ця справа відрізняється від тих, які раніше розглядалися ЄСПЛ і в яких заявники так чи інакше були притягнуті до відповідальності за носіння або інше використання заборонених символів.

ЄСПЛ зазначив, що оскаржуване законодавство України, яке забороняє носіння георгіївської стрічки, було ухвалено після окупації Кримського півострова та початку бойових дій у східних регіонах України. Це законодавство залишається чинним і досі, і ніщо не ставить під сумнів намір влади застосовувати його. Про це, зокрема, свідчить статистика притягнення осіб до відповідальності за порушення вимог статті 173³ КУпАП.

З огляду на зазначене та особисті обставини заявника, саме існування відповідного законодавства постійно та безпосередньо впливає на нього: або він дотримується закону та утримується від носіння георгіївської стрічки в громадських місцях, незважаючи на своє бажання продемонструвати свою гордість за свою сім'ю військовослужбовців, які проявили хоробрість на полі бою, або він порушує заборону та підлягає адміністративному або судовому переслідуванню.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що за обставин цієї справи заявник може вважати себе жертвою стверджуваного порушення статті 10, і що мало місце втручання в його права згідно з цим положенням. ЄСПЛ також зазначив, що це втручання було «передбачене законом», а заявник не стверджував, що відповідні законодавчі положення були недоступними або нечіткими.

ЄСПЛ розглянув питання про те, чи було це втручання виправданим і, зокрема, чи було воно необхідним у демократичному суспільстві.

Критерій «необхідності в демократичному суспільстві» вимагав від ЄСПЛ встановити, чи відповідає втручання, про яке йдеться, «нагальній суспільній потребі». ЄСПЛ зазначив, що Договірні Держави мають певну свободу розсуду в оцінці того, чи існує така потреба, але вона йде пліч-о-пліч з європейським наглядом, охоплюючи як законодавство, так і рішення, що його реалізують, навіть ті, що ухвалені незалежним судом. При визначенні широти свободи розсуду слід з належною повагою ставитися до оцінки національних органів влади, якщо вираз, про який йде мова, може мати багато рівнів значення, які можуть бути повністю зрозумілі лише тими, хто має всебічне знання історичного, соціального та політичного контексту (див. щодо широкої свободи розсуду стосовно культурних та політичних емблем *Donaldson v. the United Kingdom* (ухв.), № 56975/09, від 25 січня 2011 року, § 28). Завдання ЄСПЛ при здійсненні своєї наглядової функції полягає не в тому, щоб підміняти собою компетентні національні суди, а в тому, щоб оцінити відповідно до статті 10 Конвенції рішення, прийняті ними на підставі їхньої свободи розсуду.

ЄСПЛ також вказав, що вирішуючи питання про те, чи існувала нагальна суспільна потреба у втручанні в права, передбачені Конвенцією, він повинен враховувати контекст відповідної держави-учасниці, і що фактор часу також має значення.

Повертаючись до обставин цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що історія георгіївської стрічки є довгою, і це свідчить про те, що значення та призначення стрічки суттєво змінилися з часом. Проте виявляється, що георгіївська стрічка з часом набула різних значень і, принаймні донедавна, була тісно пов'язана з радянською військовою історією. Заборона носити георгіївську стрічку принаймні частково походить від загальної заборони комуністичної символіки, запровадженої в Україні у 2015 році та ухвалення Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». У зв'язку з цим ЄСПЛ нагадав, що раніше він підтверджував своє особливе ставлення до тягаря тоталітарної, у тому числі комуністичної та нацистської, спадщини, яку пережили деякі Держави. Він також визнавав, що певні заходи, спрямовані на дистанціювання від цієї спадщини, включаючи заборону певних символів, можуть бути виправданими (див. *Zhablyanov v. Bulgaria*, № 36658/18,

§127, від 27 червня 2023 року, *Nix v. Germany* (ухв.), № [35285/16](#), від 13 березня 2018 року).

Однак найголовніше в цій справі те, що традиція носіння георгіївської стрічки була увічнена в сучасній росії та стала впізнаваним і сильним символом, який асоціюється не стільки з Другою світовою війною і радянською армією, скільки з уявленнями про російську військову доблесть і наддержаву. У цьому контексті ЄСПЛ звернув увагу на елементи, які свідчать про те, що георгіївська стрічка використовувалася як розпізнавальний знак під час бойових дій у східних регіонах України, починаючи з 2014 року. Наприклад, на використання стрічки силами, що протистояли Уряду України в Донецькій та Луганській областях, посилалися міжнародні спостерігачі. Після вторгнення в Україну в лютому 2022 року георгіївська стрічка також стала поширеним символом, який використовують російські військові. Водночас для багатьох людей, особливо постраждалих, вона стала символом страждань, які спричинила російська агресія.

Таким чином, георгіївська стрічка є сильним символом, що асоціюється з агресором, і введення заборони на її носіння має чітке посилання на драматичні події, що впливають на країну. Не можна сказати, що з плином часу вона стала зайвою чи недоречною. Навпаки, нещодавні події продемонстрували, що її актуальність навіть зростає. У цьому контексті ЄСПЛ зазначив, що в інших європейських країнах введення заборони на носіння або інше використання георгіївської стрічки також було виправдано чіткими посиланнями на агресію проти України.

У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив, що національні органи влади мають більше можливостей, ніж сам ЄСПЛ, зрозуміти та оцінити конкретні суспільні проблеми, з якими стикаються певні громади, та контексти. Ураховуючи зазначені зауваження, ЄСПЛ визнав, що він не має підстав ставити під сумнів важливість та щирість зусиль українського Уряду щодо вирішення проблеми сучасних викликів державній безпеці, спричинених військовим конфліктом.

ЄСПЛ також зауважив, що заборона георгіївської стрічки, встановлена новим законодавством, не є загальною і допускає досить широкий спектр винятків. Зокрема, її використання може вважатися правомірним, якщо вона присутня на оригінальних державних нагородах і військових відзнаках, наданих до 1991 року.

Відповідно, ЄСПЛ визнав, що втручання відповідало нагальній суспільній потребі, і немає жодних ознак того, що Держава перевищила свої межі свободи розсуду. Таким чином, скарга за статтею 10 Конвенції є явно необґрунтованою, і має бути відхилена відповідно до підпункту (а) пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

Щодо скарги заявника за статтею 8 Конвенції

ЄСПЛ встановив, що заявник не довів, що оскаржувана заборона завдала йому душевних страждань чи труднощів або іншим чином вплинула на його суттєво вплинула на його приватне життя у розумінні статті 8 Конвенції. Його твердження з цього приводу були досить лаконічними та не містили достатніх деталей і обмежувалися лише тим, що заборона на носіння георгіївської стрічки позбавила його можливості продемонструвати, що він належить до сім'ї військовослужбовців. ЄСПЛ вважав, що рівень серйозності, пов'язаний із забороною носіння георгіївської стрічки публічно, та незручності, яких міг зазнати заявник, не породжують питання за статтею 8 Конвенції.

Відповідно, ЄСПЛ визнав, що ця скарга є несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції і має бути відхилена відповідно до підпункту (а) пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 19 листопада 2024 року, оприлюднена 12 грудня 2024 року та є остаточною.

HELLGREN v. Finland (№ 52977/19)

Обставини справи

Справа стосувалася невиплати заробітної плати заявниці за два дні через її відмову проводити вступний інструктаж для тимчасових працівників.

Заявниця, працівниця фінської поштової служби (Posti Oy) та член профспілки «Фінська профспілка пошти та логістики» (PAU), брала участь у колективному рішенні профспілки, яке передбачало відмову від проведення інструктажу працівників, найнятих через агентство.

Після закінчення строку дії колективного договору у жовтні 2015 року профспілка оголосила низку заходів, зокрема страйк.

Роботодавець уклав договір з агентством тимчасового працевлаштування. 10 та 11 листопада 2015 року заявниця відмовилася проводити інструктаж і була відправлена додому, що спричинило невиплату заробітної плати за ці дні. Аналогічні заходи були застосовані до інших працівників.

2 березня 2016 року заявниця подала позов про стягнення невиплаченої заробітної плати (142,70 євро) та компенсації (5 000 євро) за дискримінацію. Районний суд 11 серпня 2016 року частково задовольнив позов, присудивши 122,70 євро заробітної плати та 2 000 євро компенсації, визнавши дискримінацію з боку роботодавця.

Апеляційний суд 17 листопада 2017 року підтвердив це рішення, збільшивши суму невиплаченої заробітної плати до 142,70 євро.

Роботодавець звернувся до Верховного Суду, який 12 квітня 2019 року ухвалив рішення на користь роботодавця, скасувавши попередні судові рішення більшістю голосів.

Верховний Суд постановив, що заробітна плата виплачується за виконання трудових завдань відповідно до вимог роботодавця, а відмова заявниці від виконання певних завдань через страйк не дає їй права на отримання заробітної плати за цей період. Суд також встановив, що заявниця не зазнала дискримінації, оскільки вона відмовилася виконувати роботу через участь у страйку, а тому порушення Закону про заборону дискримінації не було.

Наводячи свої загальні принципи, Верховний Суд зазначив, що участь у страйку, як правило, призводить до того, що учасник страйку не виконує в повному обсязі свої зобов'язання за трудовим договором. Укладаючи трудовий договір, працівник зобов'язувався виконувати роботу за дорученням роботодавця та під його керівництвом і контролем. Відповідні права роботодавця включали надання працівникові роботи в будь-який момент часу

та вказівки щодо того, як цю роботу виконувати відповідно до його власних інтересів. Верховний Суд вважав, що це право втратило б сенс, якби роботодавець, після відмови працівника виконувати доручену йому роботу, був зобов'язаний погодитися на виконання працівником роботи іншого виду.

До цього часу Верховний Суд узагальнив такі принципи: (i) роботодавець, як правило, не зобов'язаний виплачувати заробітну плату працівникові, який відмовляється виконувати роботу, що входить до його посадових обов'язків; (ii) той факт, що відмова від роботи ґрунтується на страйку, оголошеному профспілкою, не є підставою для того, щоб по-іншому розглядати обов'язок виплачувати заробітну плату, попри те, що в іншому випадку працівник не повинен зазнати жодних шкідливих наслідків від участі в офіційному страйку; та (iii) проведення страйку проти роботодавця саме по собі не обмежує його права керувати роботою працівника, навіть якщо працівник має право відмовитися від роботи, дорученої йому роботодавцем, якщо ця робота була предметом страйку.

Звертаючись до обставин справи, Верховний Суд встановив, що принцип лояльності не зобов'язує роботодавця пом'якшувати будь-якої шкоду, яку працівник може завдати собі, беручи участь у страйку, з огляду на те, що трудовий спір є конфліктом між працівниками та роботодавцем, в якому кожна зі сторін прагне чинити тиск на іншу сторону. Крім того, Верховний Суд встановив, що наявність часткового страйку (вибіркового страйку) не позбавляє роботодавця права керувати роботою працівника відповідно до своїх інтересів.

Заявниця скаржилася на те, що рішення Верховного Суду, згідно з яким роботодавець міг відправити її додому та не виплачувати заробітну плату, спричинило порушення її права на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання, гарантованого статтею 11 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ вважав, що немає необхідності робити однозначний висновок про те, чи слід аналізувати справу з точки зору позитивного обов'язку Держави, чи з точки зору втручання органу державної влади, яке має бути обґрунтованим, оскільки подальші критерії, що підлягають застосуванню, не відрізняються по суті. В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс між конкуруючими інтересами особи і суспільства в цілому (див. рішення у справах *Sørensen i Rasmussen v. Denmark* [ВП], №№ [52562/99](#) та [52620/99](#), § 58, ECHR 2006-I; *Sindicatul "Păstorul cel Bun" v. Romania* [ВП], № [2330/09](#), § 132, ECHR 2013 (витяги); і *Hoppen and trade union of AB Amber Grid employees v. Lithuania*, № [976/20](#), §§ 193-195, 17 січня 2023 року).

ЄСПЛ також нагадав, що право на страйк дозволяє профспілці бути почутою та є важливим засобом для захисту професійних інтересів її членів і, у свою чергу, для членів профспілки для захисту своїх інтересів. Таким чином, страйк, оголошений профспілками, захищається статтею 11 Конвенції (див. рішення у справі *Humpert and Others v. Germany* [ВП], №№ 59433/18 та 3 інших, § 104, 14 грудня 2003 року, з подальшими посиланнями). Заборона страйку має розглядатися як обмеження повноважень профспілки захищати інтереси своїх членів, а отже, як обмеження свободи об'єднання профспілок. Вона також є обмеженням свободи об'єднання членів профспілки (там само, § 105). Однак право на страйк не передбачає права на перемогу (там само, § 106). Крім того, ЄСПЛ постановив, що право на страйк не є абсолютним. Воно може підлягати певним умовам та обмеженням (там само, § 107). Зокрема, обмеження можуть застосовуватися до працівників, які надають життєво важливі послуги населенню, а повна заборона права на страйк для певних категорій таких працівників вимагає від Держави вагомих доказів необхідності такого обмеження (там само, § 107, з подальшими посиланнями). При визначенні відповідності обмежень права на страйк статті 11 Конвенції необхідно враховувати всю сукупність заходів, вжитих Державою для забезпечення свободи профспілок (там само, § 108).

У випадку заборони страйків ЄСПЛ постановив, що питання про те, чи впливає така заборона на невід'ємний елемент свободи профспілок, оскільки вона позбавляє цю свободу змісту за даних обставин, залежить від контексту. На це питання не можна відповісти абстрактно або розглядати заборону страйку ізольовано. Натомість необхідно оцінити всі обставини справи і врахувати всю сукупність заходів, вжитих Державою-відповідачем для забезпечення свободи профспілок, будь-які альтернативні засоби або права, надані профспілкам для того, щоб їхній голос був почутим і щоб захистити професійні інтереси своїх членів, а також права, надані членам профспілок для захисту своїх інтересів. Інші аспекти, характерні для структури трудових відносин у відповідній системі, також повинні бути враховані в цій оцінці, наприклад, чи визначаються умови праці в цій системі шляхом колективних переговорів, оскільки колективні переговори та право на страйк тісно пов'язані. Відповідний сектор та/або функції, які виконують відповідні працівники, також можуть мати значення для такої оцінки (див. згадане вище рішення у справі *Humpert and Others*, § 109).

ЄСПЛ одразу зазначив, що ця справа не стосується права на колективні дії як такого. Зокрема, у ній не йдеться про заборону страйків. Також не розглядається питання про право профспілки визначати сферу дії страйку в цілому, наприклад, шляхом включення до страйку лише певних груп працівників. Єдине питання у цій справі стосується того, чи надає свобода об'єднання, захищена статтею 11 Конвенції, право профспілці та її членам

в односторонньому порядку обмежувати страйк у такий спосіб, щоб дозволити працівникові відмовитися від частини своїх обов'язків, передбачених трудовим договором, зберігаючи при цьому право виконувати інші завдання і отримувати за них заробітну плату, що обмежує право роботодавця за трудовим договором спрямовувати та керувати виконанням роботи, передбаченої посадовою інструкцією працівника за договором. Той факт, що спір стосувався наслідків певного виду вибіркового страйку для прав та обов'язків, визначених в індивідуальному трудовому договорі, укладеному між заявницею та її роботодавцем, не виключає, однак, застосування статті 11 Конвенції, яка захищає як працівників, так і профспілки (див. рішення у справі *Yakut Republican Trade Union Federation v. Russia*, № [29582/09](#), § 30, 7 грудня 2021 року). Водночас важливо, що у Верховному Суді не було спору щодо законності колективного рішення не працювати понаднормово або не проводити вступний інструктаж або про те, що на заявницю не могли бути накладені санкції за дотримання цього рішення; питання про права профспілок виникло натомість як питання про те, чи діяв роботодавець неправомірно, коли він не дозволив заявниці виконувати і отримувати заробітну плату лише за роботу з доставки пошти, оскільки причиною її бажання виконувати лише цю роботу і не проводити навчання нових працівників було те, що заборону на проведення навчання було включено до колективного рішення.

У своїх прямих відповідях на аргументи заявниці Верховний Суд підкреслив, що, хоча працівник користується захистом від звільнення та санкцій за участь у профспілковій діяльності, принцип лояльності, який існує в національному законодавстві щодо трудових договорів, не вимагає від роботодавця пом'якшення наслідків страйку для тих, хто бере в ньому участь. Верховний Суд послався на той факт, що трудовий спір залишається спором, у якому сторони прагнуть створити незручності одна одній. Суд також підкреслив, що право на участь у профспілкових діях не тягне за собою право на перемогу.

ЄСПЛ зазначив, що Верховний Суд був одностайним щодо вищезазначеного та щодо загальних принципів, при цьому більшість і меншість його членів розійшлися в оцінці конкретної ситуації заявниці. Більшість у Верховному Суді дійшли висновку, що якщо роботодавця зобов'язати дозволити заявниці виконувати роботу з доставки пошти й оплачувати цю роботу, але не пов'язане з нею навчання, це буде означати, що роботодавець дозволив заявниці вимагати виконання роботи, відмінної від тієї, яку роботодавець законно доручив їй виконувати в рамках трудового договору й згідно з правом роботодавця розпоряджатися роботою працівника відповідно до власних інтересів. Більшість суддів Верховного Суду також вважали, що мова йшла про вимогу заявниці надати їй право виконувати роботу, яка має меншу цінність для роботодавця, оскільки, хоча ці два робочі завдання – доставка пошти та проведення навчання

– можна було виконувати окремо, для роботодавця було важливо, щоб вони могли виконуватися і виконувалися разом. У цій конкретній справі Верховний Суд також підкреслив, що з точки зору роботодавця, навчальна робота не була другорядною. Меншість суддів, навпаки, дотримувалася думки, що ці два робочі завдання можна було розділити.

Різні точки зору сторін, по суті, відповідають розбіжностям у Верховному Суді. Суд зазначив, що питання про те, чи можуть різні робочі завдання виконуватися окремо чи ні, обов'язково залежить від характеру цих завдань, трудового договору та будь-якого регулювання трудових відносин у національному законодавстві. Відповідно, воно повинно розглядатися в кожному конкретному випадку, і насамперед національними судами. У цій справі Верховний Суд спеціально розглянув це питання та конкретні обставини трудових відносин у справі, яка перебувала на його розгляді, і конкретно пояснив свою позицію, що, хоча можна розділити два різних робочих завдання – поштову роботу та проведення навчання – в тому сенсі, що поштова робота може виконуватися без одночасного проведення навчання, для роботодавця, однак, має значення, чи виконуються ці два завдання разом чи ні. Висновки Верховного Суду з цих питань не мають жодних ознак свавілля або явної необґрунтованості, які б виправдовували їх скасування ЄСПЛ.

Заявниця стверджувала в ЄСПЛ, що необхідно вийти за межі цих формальних відправних точок і взяти до уваги, що вибірковий страйк (тобто колективне рішення про те, що члени РАУ не будуть проводити вступний інструктаж) було прийнято з метою забезпечення ефективності потенційної заборони поштової роботи, у зв'язку з чим роботодавець наймав тимчасовий персонал для виконання роботи, на яку був спрямований цей страйк. Заявниця вказала, що наймання тимчасових працівників для роботи під час законного страйку, наскільки їй відомо, є незаконним у всіх Договірних Державах, а також суперечить міжнародному праву. Тому вона стверджувала, що її роботодавець обійшов належні процедури трудового законодавства, оскільки працівники могли бути колективно заблоковані; натомість роботодавець використав норми індивідуальних трудових договорів. Крім того, метод, застосований роботодавцем заявниці, порушив право профспілки визначати масштаби її страйку.

Попри те, що ЄСПЛ не виключав важливості цих питань для його загальної оцінки того, чи було рішення Верховного Суду непропорційним порушенням прав заявниці за статтею 11 Конвенції, він зазначив, що рішення Верховного Суду не усунуло б наслідків страйку, оскільки він був спрямований на здійснення тиску на роботодавця. Він також зазначив, що новий колективний договір був фактично укладений. Ключове питання, яке розглядав Верховний Суд, зводилося до тлумачення відповідних прав та обов'язків сторін трудового договору

в контексті конкретного виду вибіркового страйку. Однак ЄСПЛ зазначив, що, попри можливий вплив рішення Верховного Суду на здатність профспілок проводити страйки, ця справа не наражала членів профспілки на реальний або безпосередній ризик зазнати шкоди чи залишитися беззахисними перед можливими спробами погіршити умови праці (див. *UNISON v. the United Kingdom* (ухв.), № [53574/99](#), 10 січня 2002 року). Розглядаючи подібні справи, Суд повинен враховувати всю сукупність заходів, вжитих Державою для забезпечення свободи профспілок (див., наприклад, рішення у справі *Demir and Baykara v. Turkey* [ВП], № [34503/97](#), § 144, ECHR 2008). Беручи до уваги, серед іншого, законодавство та практику, а також загальні принципи, викладені Верховним Судом у цій справі, ЄСПЛ переконаний, що свободу профспілок в цілому було забезпечено.

З огляду на конкретний предмет і контекст спору, що розглядається, а також детальне обґрунтування, наведене Верховним Судом для прийняття рішення у справі заявниці, та беручи до уваги загальну ситуацію щодо регулювання інтересів профспілок, як це впливає з рішення Верховного Суду та різних правових матеріалів, поданих сторонами до Суду, ЄСПЛ був переконаний, що національні органи влади, прагнучи досягти справедливого балансу між трудовими правами заявниці як члена профспілки та управлінськими правами роботодавця, не виходили за межі широкої свободи дій, яка надається національним органам влади у питаннях, подібних до того, що розглядається в цій справі. Таким чином, ЄСПЛ не вбачив жодних підстав для того, щоб підміняти висновки Верховного Суду своїми висновками в цій справі.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що порушення статті 11 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 17 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася притягнення заявниці до дисциплінарної відповідальності за участь в одноденному страйку, організованому профспілкою.

Заявниця, громадянка Туреччини, на момент подій працювала вчителькою та була членом місцевого осередку профспілки (Eğitim-Sen ve Bilim Emekçiler Sendikası).

У 2015 році виконавчий комітет Конфедерації профспілок державних службовців (KESK¹), до якої належав Eğitim-Se (осередок профспілки, членом якої була заявниця), закликав своїх членів взяти участь у загальнонаціональному дні протесту проти запровадження комендантської години в деяких містах на південному сході Туреччини.

29 грудня 2015 року заявниця взяла участь у цій акції у формі одноденного припинення роботи. Після пояснень, відібраних у неї, Міністерство національної освіти наклало на неї дисциплінарне стягнення у вигляді штрафу, що становив одну тридцяту частину її місячної заробітної плати. Заявниця оскаржила це рішення до адміністративного суду, а згодом також подала індивідуальну заяву до Конституційного суду Туреччини. Обидва провадження, ініційовані заявницею, завершилися для неї безуспішно.

У зв'язку з цим заявниця скаржилася до ЄСПЛ на порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднань), оскільки дисциплінарне стягнення обмежило її право на участь у профспілкових акціях, зокрема, у страйках та припиненні роботи, а також на порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку з тим, що апеляційний адміністративний суд провінції Gaziantep у її справі (Gaziantep Administrative Court of Appeal) залишив у силі накладене на неї дисциплінарне стягнення, тоді як інші апеляційні суди у 22 провінціях скасували аналогічні стягнення у схожих справах.

Оцінка Суду

Щодо скарг заявниці за статтею 11 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що заявниця отримала дисциплінарне стягнення за припинення роботи, тобто за те, що не викладала протягом одного дня на знак протесту проти комендантської години, запровадженої в деяких містах на південному сході Туреччини. Ця акція була організована профспілкою KESK, членом якої вона була.

¹ Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK).

ЄСПЛ звернув увагу, що заявницю не було піддано дисциплінарному стягненню за членство у профспілці, участь у профспілковій діяльності або реалізацію права на свободу об'єднання. Саме в цьому контексті ЄСПЛ розглядав застосовність статті 11 Конвенції.

ЄСПЛ зауважив, що, на відміну від інших справ, у яких заявники брали участь у страйках, організованих профспілками та пов'язаних із їхніми умовами праці, заявниця у цій справі не довела, що основна мета протесту у вигляді припинення роботи, в якому вона брала участь, була пов'язана з її економічними чи професійними інтересами.

Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, для застосування статті 11 Конвенції необхідно, щоб на карту було поставлено захист професійних інтересів працівників – як у загальному, так і в конкретному контексті. Окрім того, що страйки, в принципі, захищаються статтею 11 лише в тій мірі, в якій вони оголошені профспілковими організаціями і вважаються дійсною, а не лише гіпотетичною частиною профспілкової діяльності, повинен існувати зв'язок між такими діями та професійними інтересами членів профспілки. Практика міжнародних судів підтверджує цей підхід.

Враховуючи обставини цієї справи, ЄСПЛ дійшов висновку, що заявниця не могла покладатися на право на свободу профспілок, гарантоване статтею 11 Конвенції, оскільки санкції щодо неї було застосовано не за участь у страйку, організованому з метою захисту професійних інтересів.

У зв'язку з цим ЄСПЛ визнав скаргу заявниці за статтею 11 Конвенції неприйнятною.

Щодо скарг заявниці за статтею 6 Конвенції

ЄСПЛ зазначив, що національні суди ретельно розглянули справу заявниці. Хоча вони дійшли іншого висновку, ніж інші суди в аналогічних справах, це пояснювалося тим, що вони врахували конкретні обставини, за яких відбулося припинення роботи.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що національне провадження у справі заявниці в цілому було справедливим, і заявниця мала змогу викласти свої аргументи в межах змагального процесу.

У зв'язку з цим ЄСПЛ констатував, що скарга заявниці в цій частині є явно необґрунтованою та визнав її неприйнятною.

Висновок

Заяву було визнано неприйнятною та відхилено

Ухвала в цій справі прийнята 19 листопада 2024 року, оприлюднена 12 грудня 2024 року та є остаточною.

Обставини справи

Справа стосувалася притягнення заявників до дисциплінарної відповідальності за участь в одноденному страйку, організованому профспілкою.

Заявники є громадянами Туреччини, які на час відповідних подій у справі працювали муніципальними службовцями в одному з районів провінції Анкара та були членами профспілки (Tüm Belediye ve Yerel Yönetim Hizmetleri Emekçileri Sendikası (TÜM BEL-SEN)), що входила до Конфедерації профспілок державних службовців (KESK).

У 2013 році профспілка ухвалила рішення про проведення дня протесту в межах акцій, пов'язаних із подіями в парку Гезі в Стамбулі. Четверо заявників вирішили взяти участь у цій акції та не вийшли на роботу 17 червня 2013 року. Згодом у них було відібрано пояснення, після чого до них застосували дисциплінарні санкції за самовільну відсутність на роботі у вигляді попереджень або доган.

Заявники намагалися оскаржити накладені на них санкції в адміністративних судах, проте безуспішно. Згодом вони подали індивідуальні скарги до Конституційного суду Туреччини, які також були відхилені.

У зв'язку з цим заявники скаржилися до ЄСПЛ на порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднань) стверджуючи, що їх притягнення до дисциплінарної відповідальності порушило їхні профспілкові права, зокрема право брати участь у колективних акціях протесту, включаючи страйки та припинення роботи.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що дисциплінарні санкції були застосовані до заявників через їхню відсутність на роботі як муніципальних службовців на знак протесту проти дій уряду під час подій у парку Гезі в Стамбулі. Ця акція була оголошена KESK, до якої вони належали.

ЄСПЛ звернув увагу, що заявників не було піддано дисциплінарному стягненню за членство у профспілці, участь у профспілковій діяльності або реалізацію права на свободу об'єднання. Саме в цьому контексті ЄСПЛ розглядав застосовність статті 11 Конвенції.

ЄСПЛ зауважив, що, на відміну від інших справ, у яких заявники брали участь у страйках, організованих їхньою профспілкою та пов'язаних з умовами їхньої праці, у цій справі заявники не довели, що основна мета протесту у вигляді

відсутності на роботі була пов'язана з їхніми економічними чи професійними інтересами.

Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, для застосування статті 11 Конвенції необхідно, щоб на карту було поставлено захист професійних інтересів працівників – як у загальному, так і в конкретному контексті. Окрім того, що страйки, в принципі, захищаються статтею 11 лише в тій мірі, в якій вони оголошені профспілковими організаціями і вважаються дійсною, а не лише гіпотетичною частиною профспілкової діяльності, повинен існувати зв'язок між такими діями та професійними інтересами членів профспілки. Практика міжнародних судів підтверджує цей підхід.

Враховуючи обставини цієї справи, ЄСПЛ дійшов висновку, що заявники не могли покликатися на право на свободу профспілок, гарантоване статтею 11 Конвенції, оскільки до них було застосовано санкції не за участь у страйку, організованому з метою захисту їхніх професійних інтересів.

У зв'язку з цим ЄСПЛ визнав скаргу заявників за статтею 11 Конвенції неприйнятною.

Висновок

Заяву було визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята 19 листопада 2024 року, оприлюднена 12 грудня 2024 року та є остаточною.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ)

RAMAJ v. Albania (№ 17758/06)

Обставини справи

Справа стосувалася невиконання остаточного рішення національного суду щодо поновлення права власності на земельну ділянку, яка була експропрійована комуністичним режимом у заявника. Крім того, органи державної влади безпосередньо відмовили у реєстрації його права власності.

Заявник, пан Bashkim Ramaj, був громадянином Албанії, народженим у 1942 році, та мешкав у Тирані. Після його смерті 31 серпня 2015 року його син висловив бажання продовжити розгляд заяви та вступив у справу як правонаступник.

У період комуністичного режиму у батька заявника було конфісковано земельну ділянку площею 6700 квадратних метрів, розташовану в місцевості, відомій як Уджі і Фтохте (Uji i Ftohtë) у Вльорському районі, для створення колгоспу. Після реорганізації колгоспів у 1991 році батько заявника отримав право користування цією ділянкою. Проте 1 березня 1993 року постановою Ради міністрів вся територія, на якій розташовувалася ця ділянка, була визначена як туристична зона.

18 жовтня 1996 року Земельна комісія міста Вльори («Земельна комісія») ухвалила рішення про відновлення права власності батька заявника шляхом видачі Свідоцтва на набуття земельної ділянки (Akti i marrjes së tokës në pronësi – «АМТР»). Однак у 2000 році це рішення було скасовано на тій підставі, що батько заявника не мав права на цю ділянку.

Після смерті батька заявник намагався зареєструвати право власності, але його звернення у 1998 році та подальші спроби залишилися безрезультатними.

У 2003 році заявник приєднався до цивільного позову, поданого третіми особами до Вльорського районного суду (Vlora District Court) (Районний суд), які оскаржували рішення земельної комісії від 15 червня 2000 року в частині, що стосувалася їхніх майнових прав.

20 травня 2003 року Районний суд задовольнив позовні вимоги третіх осіб, але відхилив позов заявника щодо рішення земельної комісії як необґрунтований.

У квітні 2004 року Апеляційний суд міста Вльори (Апеляційний суд) скасував це рішення і підтвердив право власності пана Bashkim Ramaj на земельну ділянку. Це рішення набуло статусу остаточного, проте так і не було виконано.

У 2004 році Прем'єр-міністр Албанії видав розпорядження № 45 та № 93 щодо майнових питань у районі Уджі та Фтохте від 9 лютого 2004 року та 27 квітня 2004 року відповідно. Цими розпорядженнями було призупинено

будь-яку діяльність, пов'язану з правом власності в цьому районі, в тому числі їх реєстрацію в Бюро реєстрації нерухомого майна (Zyra e Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme – «IPRO»). Також було вирішено провести адміністративну перевірку існуючих прав власності.

22 грудня 2004 року Районний суд видав виконавчий лист на виконання рішення Апеляційного суду від 13 квітня 2004 року.

6 квітня 2006 року Вльорська обласна земельна комісія («Обласна земельна комісія») на вимогу виконавчої служби скасувала своє рішення від 15 червня 2000 року та підтвердила відновлення права власності батька заявника. Це рішення містило вказівку про те, що копія рішення має бути надіслана до IPRO. Після цього виконавче провадження було закрито.

22 листопада 2004 року та 30 грудня 2004 року муніципалітет міста Вльори підтвердив, що заявник подав відповідні документи, у тому числі АМТР, рішення суду, свідоцтво про право на спадщину та документи, в яких спадкоємці його батька відмовилися від своїх майнових прав на користь заявника.

8 травня 2007 року Центральне відділення IPRO у листі на ім'я Албанського омбудсмена (Avokati i Popullit) повідомила, що передача прав власності в районі Уджі і Фтохте була призупинена через наявність конкуруючих прав власності. Він зазначив, що з цього питання було підготовлено звіт, і що заявник не може отримати свідоцтво про право власності, доки це питання не буде вирішено.

23 квітня 2010 року Центральне відділення IPRO повідомило заявника про початок первинної реєстрації об'єктів нерухомості в місцевості, де розташоване його майно. Ця процедура, яку після падіння комуністичного режиму буде проходити все нерухоме майно в країні, вважатиметься первинною реєстрацією. Вона ґрунтувалася б на правовстановлюючих документах і картографічних матеріалах, вже наявних в офісах IPRO або наданих власниками.

13 квітня 2012 року Вльорське відділення IPRO повідомило заявника про те, що триває первинна реєстрація майна в районі, де розташоване його майно, і що відповідні документи щодо його майна, які заявник подав до Земельної комісії, будуть передані до відповідних органів влади.

3 листопада 2012 року Вльорське відділення IPRO проінформувало заявника, що його право власності буде зареєстровано після завершення процесу первинної реєстрації. Крім того, було зазначено, що документи вже були подані до обласного управління землеустрою та охорони земель. Жодних запитів щодо надання додаткових документів заявникові не надсилалося.

У червні 2015 року Вльорське відділення IPRO повідомило заявника про те, що його ділянка перетинається з вісьмома іншими об'єктами нерухомості, зареєстрованими за іншими приватними особами.

Ці ділянки склалися з сільськогосподарських угідь, двох оливкових гаїв та земель житлової забудови. Чотири з цих об'єктів площею 1 542,3 кв. м, які

були зареєстровані на підставі Закону № 9482/2006 про легалізацію самочинного будівництва, також перетиналися з іншими об'єктами нерухомості, що належать третім особам, які були зареєстровані на підставі рішення Комісії з питань реституції та компенсації майна від 15 січня 2008 року, та були зведені на земельній ділянці заявника.

Звертаючись до ЄСПЛ заявник, із посиланням на пункт 1 статті 6, статтю 13 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, скаржився, зокрема, на невиконання рішення Апеляційного суду про відновлення його права власності на земельну ділянку. Він також стверджував, що ніколи не мав змоги реально та ефективно користуватись своєю земельною ділянкою через відмову національних органів зареєструвати його право власності.

Оцінка Суду

ЄСПЛ першочергово зазначив, що пан Bashkim Ramaј мав майнове право (вимогу), яке становило «володіння» у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Суд підкреслив, що, всупереч твердженням заявника, кадастрова реєстрація в албанській правовій системі не є умовою дійсності права власності на нерухоме майно або його набуття. Крім того, органи реєстрації не заперечували дійсності права власності заявника, а лише зазначали, що реєстрація була неможливою.

Водночас ЄСПЛ визнав, що тривала відмова національних органів зареєструвати право власності підірвала надійність цього права та можливість заявника безперешкодно користуватися своїм майном. Зокрема, органи влади допустили реєстрацію конкуруючих прав третіх осіб на ту саму земельну ділянку, тоді як заявникові постійно відмовляли у реєстрації.

Далі ЄСПЛ звернув увагу, що албанське законодавство надало пріоритет фактичним вимогам осіб, які прагнуть легалізувати самочинно збудовані споруди, над інтересами власників сільськогосподарських земель, таких як заявник. Як наслідок, власники таких земель могли претендувати лише на фінансову компенсацію. Зокрема, ЄСПЛ звернув увагу на положення Закону № 20/2020 про завершення перехідних процесів у сфері власності в Албанській республіці, з якого вбачалося, що реєстрація права власності заявника на ті частини майна, які були незаконно зайняті третіми особами, більше не є можливою, і що після легалізації право власності на зайняті ділянки перейшло або перейде до власників незаконно побудованих споруд. Як наслідок, ці частини землі заявника були фактично експропрійовані, і він, в принципі, мав право вимагати компенсації відповідно до національного законодавства.

Таким чином, ЄСПЛ встановив, що у справі заявника мали місце два види втручання у право власності: постійна відмова органів влади у задоволенні його

запитів на реєстрацію, при цьому дозволяючи реєстрацію конкуруючих претензій третіх осіб на ту ж саму ділянку землі; і передача або майбутня передача права власності на ті частини земельної ділянки, які були незаконно зайняті третіми особами.

ЄСПЛ встановив, що частини земельної ділянки пана Bashkim Ramaј, зайняті несанкціонованими будівлями, були фактично експропрійовані, і він мав право вимагати компенсації. Водночас він не довів, що намагався отримати таку компенсацію відповідно до національного законодавства. Враховуючи це, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення статті 1 Першого протоколу щодо цих частин земельної ділянки.

Однак щодо тієї частини землі, яка не була зайнята самочинним будівництвом, ЄСПЛ вказав, що саме національні органи влади несуть основну відповідальність за невиконання остаточного рішення Апеляційного суду від 2004 року.

У цьому контексті ЄСПЛ констатував, що дублювання прав власності є постійною і тривалою проблемою в процесі реституції майна, експропрійованого комуністичним режимом, частково спричиненою тим, що різні органи влади видають правовстановлюючі документи різним сторонам на підставі однакових або різних правових норм, а також наявністю неточних кадастрових карт, незважаючи на зусилля, спрямовані на остаточну реєстрацію землі.

Попри прийняття закону № 7843/1994 про реєстрацію нерухомого майна, який передбачав створення сучасної системи реєстрації на основі поземельної реєстрації, що включає як правовстановлюючі документи, так і картографічну інформацію, через відсутність загальнонаціональних зусиль, спрямованих на систематичну первинну реєстрацію, процес первинної реєстрації зайняв багато часу, а багато записів, зроблених згодом, виявилися недостовірними і потребували виправлення, що значною мірою сприяло виникненню проблем, пов'язаних з реєстрацією прав власності.

Далі ЄСПЛ зазначив, що згадані розпорядження Прем'єр-міністра Албанії вочевидь мали призупиняючий ефект для судових рішень та інших обов'язкових рішень, без забезпечення Урядом чіткого правового підґрунтя та достатньої прозорості для зацікавлених сторін, що в свою чергу викликає серйозне занепокоєння та не може слугувати правдоподібним виправданням для невиконання рішення про визнання права власності заявника. Ці дії негативно вплинули на право заявника та не дозволили йому належним чином зареєструвати своє майно.

ЄСПЛ підкреслив, що проблеми, які призвели до невиконання остаточного судового рішення у справі заявника, мають структурний характер та виходять за межі цієї конкретної справи. ЄСПЛ вказав, що втручання органів виконавчої влади у право власності, неточні кадастрові карти, відсутність чітких процедур

для типових конфліктних ситуацій, а також розбіжності у національній правовій практиці щодо виконання судових рішень про реєстрацію – все це сприяло тому, що право власності заявника не реєструвалася протягом більш ніж двадцяти шести років.

ЄСПЛ також підкреслив, що заявник не повинен був нести тягар помилок, допущених державними органами, особливо з огляду на тривалий та складний судовий процес. Суд звернув увагу, що подібні випадки залишаються поширеною проблемою в Албанії, що підтверджується національною судовою практикою.

ЄСПЛ вважав, що, навіть враховуючи певну пасивність заявника щодо отримання або повернення у власність незайнятих частин ділянки, це не звільняло Державу від її обов'язку виконати остаточне судове рішення. Відсутність дій з боку Держави протягом понад 26 років призвела до непропорційного та надмірного тягара для заявника.

Таким чином, ЄСПЛ виснував, що невиконання органами влади остаточного та обов'язкового до виконання судового рішення поклато на заявника непропорційний та надмірний тягар, і що органи влади не забезпечили справедливого балансу між вимогами суспільного інтересу, з одного боку, та правом заявника на мирне володіння своїм майном, з іншого (пункт 138 рішення).

Відповідно, ЄСПЛ встановив, що мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції щодо тієї частини земельної ділянки, яка не була зайнята самовільними забудовами.

Водночас, враховуючи зроблені висновки, Суд не вважав за необхідне окремо розглядати скарги заявника за пунктом 1 статті 6 та статтею 13 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності) щодо частини ділянки, зайнятої виключно самочинно збудованими спорудами.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції щодо іншої частини земельної ділянки.

Рішення в цій справі ухвалені Палатою 10 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася визнання недійсним права власності компанії-заявника на об'єкт нерухомості в судовому провадженні, порушеному проти неї прокурором, на підставі того, що цей об'єкт є самочинним будівництвом, збудованим на комунальній земельній ділянці. Зокрема, компанія-заявник є приватним товариством з обмеженою відповідальністю, яке було засноване паном Є., пані Є. та ще однією особою. Пан Є. також є її керівним директором.

Як випливає з матеріалів справи, приватний підприємець пані Б. у 2001 році вирішивши побудувати літнє кафе в парку «Лузанівка» в місті Одесі, отримала попередні дозволи на таке будівництво та подала необхідні документи для отримання права оренди земельної ділянки, на якій воно мало бути розміщене. Попри те, що дозвіл на оренду земельної ділянки їй не вдалося отримати, у 2004–2005 роках кафе все одно було збудовано.

У 2007 та 2008 роках у низці господарських проваджень за участю пані Б., Одеської міської ради та місцевої прокуратури, суди встановили, що не було дозволу на введення кафе в експлуатацію, як того вимагає закон для всіх нових об'єктів будівництва, а також, що пані Б. не мала прав на земельну ділянку під таке будівництво. Таким чином, відповідно до статті 376 Цивільного кодексу України кафе вважається самочинним будівництвом. Зазначена стаття передбачає, що будівництво будівлі вважається самочинним, якщо:

- будівля збудована на земельній ділянці, що не була відведена особі, яка здійснила будівництво, для цієї мети;
- будівля відведена не за цільовим призначенням;
- відсутній відповідний документ, що дає право на виконання будівельних робіт чи робіт відповідно до затвердженого проекту;
- якщо будівництво здійснене з істотними порушеннями будівельних норм і правил.

Ця ж стаття передбачала, що особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього. Право власності на самочинне будівництво може бути визнане судом, якщо відповідна особа отримала право оренди на земельну ділянку, на якій стояла споруда. Пані Б. цього не зробила, тому місцева влада не мала права надавати їй право оренди.

22 січня 2008 року Одеський апеляційний господарський суд постановив рішення, яким зобов'язав знести кафе. Як свідчать матеріали справи, це рішення не було виконано, а Уряд не надав інформацію про причини такого невиконання.

У вересні 2008 року пані Б. продала кафе пану М. У договорі вона

зобов'язалася здійснити необхідне нотаріальне посвідчення договору купівлі-продажу, але, ймовірно, не зробила цього. Згодом пан М. подав позов проти пані Б, вимагаючи визнати договір купівлі-продажу дійсним і визнати його право власності на кафе. Рішенням від 12 липня 2011 року Суворовський районний суд міста Одеси задовольнив його позовні вимоги в повному обсязі, і на підставі цього рішення пан М. зареєстрував своє право власності на кафе.

У грудні 2011 року пан та пані Є. разом купили кафе у пана М. за 614 479 українських гривень (близько 57 320 євро (EUR) на той час).

У березні 2012 року компанія-заявник отримала право власності на кафе, як внесок до свого статутного капіталу від пана та пані Є.

У квітні 2012 року місцевий прокурор, діючи в інтересах Одеської міської ради, оскаржив рішення суду від 12 липня 2011 року, яким було визнано право власності пана М. на кафе. Рішенням від 15 червня 2012 року суд став на бік прокурора. Він встановив, що немає жодних доказів того, що пані Б. коли-небудь мала належним чином зареєстроване право власності на кафе. Отже, договір купівлі-продажу був недійсним.

У травні 2014 року прокурор оскаржив договори між паном М. та паном і пані Є., а також їхні права власності та права компанії-заявника на кафе. Прокурор стверджував, що, як було встановлено в попередніх провадженнях, кафе було самочинним будівництвом, збудованим на комунальній землі. Для того, щоб забезпечити звільнення земельної ділянки її нинішнім власником (компанією-заявником), необхідно було визнати недійсними всі угоди між паном М. та паном і пані Є., а також їхні відповідні правовстановлюючі документи.

Суди трьох інстанцій прийняли рішення на користь прокурора. Остаточне рішення у справі було винесено Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних і кримінальних справ 20 квітня 2015 року.

Рішенням від 27 січня 2016 року, винесеним у межах іншого провадження, компанію-заявника було зобов'язано звільнити відповідну земельну ділянку та знести всі самочинно збудовані на ній споруди. За інформацією, наданою Урядом, виконавче провадження щодо цього рішення все ще триває.

Компанія-заявник скаржилася за статтею 1 Першого протоколу на те, що позбавлення майна, якого вона зазнала, було незаконним і непропорційним. Крім того, вона скаржилася за статтею 6 Конвенції на те, що в рішеннях судів у провадженнях, пов'язаних з визнанням недійсним її права власності, не було наведено достатніх підстав.

Оцінка Суду

ЄСПЛ, посилаючись у питаннях правової оцінки фактів справи на рішення у справі *Radomilja and Others v. Croatia* [ВП], № № [37685/10](#) та [22768/12](#), §§ 114

та 126, від 20 березня 2018 року, вважав, що скарги компанії-заявника підлягають розгляду лише за статтею 1 Першого протоколу.

ЄСПЛ одразу зазначив, що компанія-заявник дійсно скаржилася на визнання недійсним її права власності на кафе і не висувала жодних претензій щодо земельної ділянки, на якій воно стояло. Водночас ЄСПЛ зауважив, що кафе було побудовано на муніципальній землі, яка ніколи не була виділена під будівництво місцевими органами влади. Саме тому таке будівництво кафе вважалось самочинним і було видано припис про його знесення. Основним завданням органів державної влади у розглянутому провадженні було повернення у власність муніципалітету земельної ділянки та відновлення її стану до того вигляду, в якому вона перебувала до початку будівельних робіт, а не витребування будь-яких будівель у компанії-заявника. Однак, судовий розгляд призвів до того, що компанія-заявник втратила своє зареєстроване право власності на майно, збудоване на земельній ділянці.

Загальні принципи, що стосуються захисту власності, є усталені в практиці ЄСПЛ і були узагальнені в рішенні справі *Kryvenkyu v. Ukraine*, № [43768/07](#), §§ 41–42 і 45 від 16 лютого 2017 року.

На аргумент Уряду, що компанія-заявник не мала права «володіння» майном у розумінні статті 1 Першого протоколу, оскільки таке майно було набуто незаконним шляхом, ЄСПЛ зауважив, що в матеріалах справи немає нічого, що вказувало б на те, що компанія-заявник або її засновники та акціонери пані і пані Є. діяли з порушенням закону або були причетні до шахрайських дій. Пані та пані Є. придбали кафе у пана М., чиє право власності на майно було належним чином зареєстровано органами влади на підставі рішення суду, яке було чинним на той час. ЄСПЛ бере до уваги незвичайну процедуру визнання права власності пана М. на кафе, але вважав, що це не може бути поставлено в провину компанії-заявнику (див. *Zela v. Albania*, № [33164/11](#), § 93, від 11 червня 2024 року).

Право власності компанії-заявника на кафе також було належним чином зареєстровано органами влади, і вона володіла кафе щонайменше два роки без будь-яких перешкод (між 2012 роком, коли вона зареєструвала своє право власності, і 2014 роком, коли прокурор порушив проти цієї компанії провадження). Тому ЄСПЛ вважає, що кафе знаходилося у законному володінні компанії-заявника (див. *Ivanova and Cherkeзов v. Bulgaria*, № [46577/15](#), § 68, від 21 квітня 2016 року; *Gazanfar Mammadov v. Azerbaijan* [Комітет], № [4867/10](#), § 47, від 23 вересня 2021 року; *Azaliya, TOV and Others v. Ukraine* [Комітет], № [31211/14](#) та № [31338/14](#), від 9 березня 2023 року; рішення у справі *Zela*, згадане вище §§ 55–56).

Таким чином, визнання недійсним права власності компанії-заявника на кафе становило втручання в її право власності. Незалежно від того, чи розглядається втручання як позбавлення або контроль над використанням

майна, застосовні принципи залишаються незмінними (див. *Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria*, № [3503/08](#), §§ 39–40, від 13 жовтня 2015 року). Зокрема, для того, щоб втручання відповідало статті 1 Першого протоколу, необхідно довести, що воно було законним та «відповідало загальним інтересам», а також, що існував розумний зв'язок пропорційності між застосованими засобами та досягнутою метою.

У цій справі ЄСПЛ зазначив, що навіть якщо припустити, що оскаржуване втручання було передбачене законом і переслідувало мету в суспільних інтересах, воно в будь-якому випадку не відповідало вимозі пропорційності.

ЄСПЛ повторив, що необхідність виправлення старої «помилки» не повинна непропорційно перешкоджати новому правонабувачу, який добросовісно покладався на законність дій державного органу. Ризик будь-якої помилки, допущеної державним органом, має нести держава, і такі помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавлених осіб. У контексті позбавлення права власності на майно, переданого помилково, принцип належного врядування може не лише накладати на органи влади обов'язок оперативно виправити свою помилку, але й вимагати відповідної компенсації або іншого виду відшкодування колишньому добросовісному власнику (див. *Fortetsya, MPP v. Ukraine* [ВП], № [68946/10](#), § 42, від 11 червня 2020 року).

Як свідчать матеріали справи, ще у 2007 році влада намагалася виправити ситуацію з будівництвом кафе і навіть отримала судовий наказ про його знесення у січні 2008 року. Однак, знесення так і не відбулося, причини цього Уряд не пояснив. Така бездіяльність дозволила кафе продовжити своє існування і сприяла подальшому розвитку подій. Навіть після визнання у 2016 році права власності компанії-заявника на кафе недійсним та винесення нового рішення про його знесення, жодних дій на виконання цього рішення не було вжито, а виконавче провадження, яке тривало вісім років, і досі триває. Причини затримки виконання рішення протягом такого тривалого періоду Уряд не пояснив.

Крім того, замість того, щоб розглядати цей факт як доказ того, що компанія-заявник не зазнала фактичної шкоди, як міг би стверджувати Уряд, ЄСПЛ вважав його ознакою тривалого терпимого ставлення влади до існуючої ситуації або, принаймні, небажання остаточно її вирішити. У той же час, як зазначено у матеріалах справи, рішення національних судів є остаточними і підлягають примусовому виконанню, а оскільки вони можуть бути виконані в будь-який час, це створює постійну невизначеність для компанії-заявника.

Таким чином, ЄСПЛ не може залишити поза увагою той факт, що з липня 2011 року по березень 2012 року кафе тричі змінювало власників, але жодного разу органи влади, реєструючи правостановлюючі документи, не виявили порушень щодо статусу об'єкта і не перешкождали здійсненню операцій

з ним, хоча їм повинно було бути відомо, щонайпізніше з 2008 року, про те, що кафе є об'єктом самочинного будівництва.

Стосовно аргументів Уряду про те, що підприємство-заявник могло вимагати компенсації за втрату свого майна, ЄСПЛ зазначив, що частина цього аргументу стосується стверджуваної можливості для пана та пані Є., акціонерів підприємства-заявника, подати позов про відшкодування збитків проти пана М. Водночас, Уряд не надав детального пояснення свого твердження, згідно з якими саме положеннями національного законодавства це було б можливо і яким чином це могло б виправити ситуацію для підприємства-заявника, як окремої юридичної особи. Те саме стосується і другої частини аргументу Уряду а саме, що компанія-заявник могла б отримати компенсацію за незаконні дії або рішення державних органів. Такі твердження не було підкріплено жодними поясненнями або прикладами з національної практики. ЄСПЛ не мав в своєму розпорядженні жодних матеріалів, які могли б свідчити про те, що компанія-заявник мала можливість отримати такі компенсації.

Наведені вище міркування є достатніми для того, щоб ЄСПЛ дійшов висновку, що мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 грудня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника, громадянина Франції, за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про визнання недійсним його права власності на земельну ділянку та повернення цієї ділянки у власність Держави.

У 1995 році Циркунівська сільська рада Харківської області виділила S. у порядку приватизації земельну ділянку площею 0,15 га для будівництва та обслуговування житлового будинку.

S. отримав свідоцтво про право власності на цю земельну ділянку 20 червня 2006 року; у ньому зазначалося, що ділянка розташована за адресою: село Циркуни, вул. Острівна, 16.

Того ж дня, 20 червня 2006 року, S. відчужив цю земельну ділянку заявникові за 136 350 українських гривень (приблизно 2 140 євро (EUR) на той час). Заявник зареєстрував своє право власності на землю в березні 2007 року.

Як свідчать документи, наявні в матеріалах справи, 27 червня 2006 року прокурор звернувся до Харківського районного суду Харківської області (далі – районний суд) з позовом до S. про визнання недійсним його права власності на цю земельну ділянку у зв'язку з порушенням процедури приватизації, а саме: у 1995 році S. отримав дві земельні ділянки шляхом приватизації, що було заборонено законом. З документів також випливало, що 29 червня 2006 року районний суд постановив накладити арешт на землю, доки тривав судовий розгляд. Рішенням від 17 липня 2006 року районний суд задовольнив позов прокурора і визнав недійсним право власності S. на вищезгадану земельну ділянку.

У квітні 2012 року місцевий прокурор подав позов проти заявника про визнання недійсним договору купівлі-продажу між ним та S. Прокурор посилався на вищезгадане визнання недійсним права власності S. і на те, що відповідно до пункту 2 статті 81 Земельного кодексу, іноземні громадяни можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення лише в межах населених пунктів; щодо земельних ділянок несільськогосподарського призначення, розташованих за межами населених пунктів, вони можуть набувати у власність лише ту земельну ділянку, на якій розташовані об'єкти нерухомого майна, що їм належать на праві власності. Отже прокурор вимагав визнати договір купівлі-продажу між заявником та S. недійсним як такий, що порушує публічний порядок.

Справа розглядалася двічі. Повертаючи справу на новий розгляд до місцевого суду, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначив, що, по суті, справа стосувалася не договірних

відносин, а скоріше позову *rei vindicatio*. 11 жовтня 2013 року районний суд постановив, що договір між заявником та S. є нікчемним, оскільки заявник, як іноземець, не міг законно набути земельну ділянку, про яку йдеться.

У вищезгаданому рішенні районного суду також зазначалося, що реєстрацію права власності заявника на зазначену земельну ділянку було визнано недійсною в грудні 2008 року на підставі двох судових рішень, ухвалених в липні та серпні 2008 року. Після ухвалення цих рішень земельну ділянку, про яку йдеться, більше не було зареєстровано на ім'я заявника. Районний суд також зазначив, що йому не було надано жодних доказів фактичного володіння або користування спірною земельною ділянкою. Сторони у цій справі не надали жодних коментарів або документів, що підтверджували б інше.

24 грудня 2013 року Апеляційний суд Харківської області скасував рішення районного суду. Він зазначив, по-перше, що спірну земельну ділянку було виділено S. помилково. Крім того, оскільки вулиця Острівна не входила до меж села Циркуни, визначених у 1993 році, сільська рада не мала права розпоряджатися цією земельною ділянкою, а земля вибула з володіння її власника – Держави – всупереч її волі. Відповідно до статті 388 Цивільного кодексу, у таких ситуаціях власник має право витребувати своє майно в порядку *rei vindicatio*, навіть від добросовісного набувача. Тому апеляційний суд постановив, що земельна ділянка підлягає поверненню Державі.

Оцінка Суду

Уряд стверджував, що заявник мав можливість вимагати відшкодування моральної шкоди від сільської ради, подати позов проти S. про повернення грошей, які він сплатив за землю, або вимагати компенсації витрат на утримання землі. Вони також зазначили, що хоча мало місце втручання у майнові права заявника, воно було законним, оскільки ґрунтувалося на статті 388 Цивільного кодексу, переслідувало законну мету захисту майнових прав громади в цілому і було пропорційним. Вони дійшли висновку, що заява є неприйнятною. Заявник не погодився з цими аргументами.

ЄСПЛ не вважав за необхідне окремо виносити рішення щодо питань прийнятності, порушених Урядом, з огляду на те, що скарга заявника у будь-якому разі є явно необґрунтованою з причин, викладених нижче.

Загальні принципи щодо втручання в мирне володіння майном були узагальнені, наприклад, у рішеннях у справах *Kryvenkyu v. Ukraine* (№ [43768/07](#), § 42, від 16 лютого 2017 року) та *Kanevska v. Ukraine* (№ [73944/11](#), § 45, від 17 листопада 2020 року). Зокрема, ЄСПЛ повинен оцінити, чи було втручання законним, чи здійснювалося воно в інтересах суспільства і чи переслідувало воно законну мету за допомогою засобів, достатньо пропорційних меті, яку намагалися досягнути.

У цій справі заявник був позбавлений власності на користь Держави. Основними підставами для повернення землі Державі було те, що її спочатку було незаконно виділено S. в ході процедури приватизації, і що в будь-якому випадку сільська рада не мала повноважень розпоряджатися нею. У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що порушення, пов'язані з приватизацією землі S., було виявлено в рамках провадження 2006 року, розпочатого прокурором з метою визнання недійсним незаконно отриманого S. права власності.

ЄСПЛ не може не відзначити, що S. продав землю заявнику того ж дня, коли отримав документи на право власності на неї, і за сім днів до того, як прокурор подав позов проти S. до суду. Ці обставини можуть викликати обґрунтовані сумніви щодо того, чи діяв S. добросовісно. Не розмірковуючи над цим питанням або над тим, чи проявив заявник необхідну обачність при укладенні договору купівлі-продажу з S., ЄСПЛ, утім, зазначив, що після того, як заявник дізнався, що в нього було витребувано землю в результаті дій S., він мав можливість подати проти S. позов про відшкодування збитків, щоб повернути гроші, які він заплатив S. за землю. У подібних ситуаціях ЄСПЛ вже визнавав, що така можливість, в принципі, була доступна заявникам (див. згадане вище рішення у справі Kanevska, § 49; рішення у справі Zastavska v. Ukraine, № 57960/19, § 26, від 23 березня 2023 року; Vasylevska v. Ukraine (ухв.), № 37919/15, § 21, від 4 липня 2024 року). Заявник не надав жодних пояснень, чому він не скористався цією можливістю (або чому це могло бути для нього неможливим), а тому ЄСПЛ не мав підстав сумніватися в наявності такої можливості.

Крім того, і це найважливіше, з рішення районного суду від 11 жовтня 2013 року випливало, що заявник не був зареєстрований як власник земельної ділянки, про яку йдеться, уже в 2008 році, і не було жодної інформації, яка б указувала на те, що він фактично володів цією землею. Це означало, що на момент ухвалення остаточного рішення від 19 березня 2014 року, у зв'язку з яким заявник поскаржився до ЄСПЛ, він не був зареєстрованим власником спірної земельної ділянки протягом багатьох років. ЄСПЛ вважав ці обставини неоднозначними, особливо за відсутності будь-яких пояснень з боку заявника з цього приводу (див. згадане вище рішення у справі Vasylevska, § 22). До того ж ані в своїй заяві, ані в подальших поданнях до ЄСПЛ заявник не надав жодної інформації про те, як він використовував землю, якщо взагалі використовував.

У світлі вищевикладеного та з огляду на конкретні обставини цієї справи ЄСПЛ вважає, що ця заява є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 21 листопада 2024 року, оприлюднена 12 грудня 2024 року та є остаточною.

КОНСУЛЬТАТИВНІ ВИСНОВКИ ЗГІДНО З ПРОТОКОЛОМ № 16 ДО КОНВЕНЦІЇ

Ухвала Великої Палати ЄСПЛ про відмову у прийнятті запиту про надання консультативного висновку, який надійшов від Вищого касаційного суду Румунії, щодо застосовності та тлумачення статті 8 Конвенції у випадку звільнення особи з посади судді, у зв'язку з нез'явленням на експертне дослідження з метою визначення ступеня психічного захворювання, яке перешкоджає виконанню відповідних професійних обов'язків (№ P16-2024-002)

Обставини справи та національного провадження

Відповідно до положень румунського законодавства, а саме Закону № 303/2004 про регулювання діяльності суддів і прокурорів (далі – Закон), судді та прокурори мають бути відсторонені від посади, якщо вони страждають на психічну хворобу, яка перешкоджає належному виконанню ними своїх обов'язків, до їхнього одужання.

Для визначення того, чи страждає суддя або прокурор на психічне захворювання, він зобов'язаний, з ініціативи голови суду, до якого він прикріплений, пройти спеціалізоване експертне обстеження медичною комісією за наказом Національної комісії з питань судової та юридичної служби (Consiliul Superior al Magistraturii – «CSM»).

Цей закон також передбачає, що у випадку безпідставної відмови судді або прокурора виконати вимогу про явку на спеціалізоване експертне обстеження, Дисциплінарна комісія CSM спочатку виносить постанову про його відсторонення від посади строком на один рік. Якщо спеціалізована експертиза не буде проведена під час відсторонення судді або прокурора, він або вона звільняється з посади указом Президента Румунії за рекомендацією CSM.

Справа на національному рівні стосувалася скарги судді на рекомендацію CSM Президенту Румунії звільнити її з посади.

Перед тим, як винести таку рекомендацію, CSM зобов'язала суддю пройти експертне медичне обстеження для оцінки її психічного здоров'я. Після того, як суддя без пояснення причин не з'явилася на засідання медичної комісії, якій було доручено провести експертизу, її спочатку відсторонили від посади строком на один рік, відповідно до чинного румунського законодавства.

З огляду на закінчення зазначеного строку, а також відсутність будь-якої проведеної експертної оцінки, CSM у своєму рішенні від 13 травня 2021 року рекомендувала Президенту Румунії звільнити суддю із займаної посади.

Не погоджуючись із рішенням CSM, суддя оскаржила його в апеляційному суді, який в свою чергу, відмовив у задоволенні позову.

Суддя, серед іншого, стверджувала, що рішення CSM не має точної та передбачуваної правової основи, оскільки Закон не передбачав, чи повинна була вона сама вжити заходів для завершення спеціалізованої експертної медичної оцінки під час її відсторонення від посади, чи компетентні органи влади повинні були вжити таких заходів першими, надіславши судді нове повідомлення про необхідність з'явитися на медичну комісію для проведення оцінки.

Розглядаючи касаційну скаргу заявниці, Вищий касаційний суд Румунії у своєму проміжному рішенні від 3 жовтня 2024 року вирішив відкласти ухвалення остаточного рішення у справі, звернувшись за власною ініціативою до ЄСПЛ із запитом про надання консультативного висновку з наступних питань:

«1) Чи застосовується стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод до стверджуваного порушення права особи на повагу до приватного життя, якщо цю особу було звільнено з посади судді у зв'язку з тим, що вона не з'явилася на експертне обстеження, призначене для визначення ступеня її психічного захворювання, яке перешкоджало належному виконанню нею своїх обов'язків?

2) Якщо відповідь на перше питання є ствердною, то чи дотримані вимоги щодо якості закону, а саме: доступності, точності і передбачуваності, якщо застосовна правова норма прямо не передбачає, що в період відсторонення судді від посади компетентний орган повинен зробити перші кроки, надіславши відповідному судді нове повідомлення про участь у спеціалізованому експертному оцінюванні, навіть якщо таке повідомлення було надіслано на самому початку, а відмова відповідної особи виконати його призвела до вищезгаданого відсторонення від посади судді; крім того, чи можна з духу закону зробити висновок, що відсторонений суддя зобов'язаний докласти мінімальних зусиль, повідомивши про своє бажання взяти участь в експертному оцінюванні, і з цією метою зазначивши дату чи дати або часові рамки для такої участі, як перший крок до завершення процедури експертного оцінювання, якщо таке міркування може бути корисним при формулюванні відповіді?».

Процедура

13 листопада 2024 року ЄСПЛ отримав запит про надання консультативного висновку (№ P16-2024-002), надісланий Вищим касаційним судом Румунії (далі – Вищий суд/запитуючий суд) 31 жовтня 2024 року.

Оцінка Суду

ЄСПЛ встановив, що запит відповідає першій, третій та четвертій умовам прийнятності, викладеним у статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції. Щодо другої умови прийнятності, ЄСПЛ повинен був визначити, чи стосується запит «принципових питань».

ЄСПЛ зазначив, що «принципові питання» у розумінні пункту 1 статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції – це питання, які з огляду на їхній характер, ступінь новизни та/або складності чи з інших причин стосуються проблеми, щодо якої суд, який звертається із запитом, потребуватиме вказівок ЄСПЛ у формі консультативного висновку, щоб забезпечити дотримання прав, передбачених Конвенцією, під час вирішення справи, яка перебуває на його розгляді.

Розглядаючи поданий запит, ЄСПЛ передусім вказав на розвиненість своєї судової практики в контексті поставлених питань, окремі аспекти якої були аргументовано наведені запитуючим судом.

Стосовно того, чи застосовується стаття 8 Конвенції до спорів, що виникають у зв'язку зі звільненням з посади судді або прокурора, ЄСПЛ навів різні приклади справ щодо суддів або прокурорів, які були звільнені або тимчасово відсторонені від посади, у яких стаття 8 була застосована або не підлягала застосуванню.

ЄСПЛ нагадав, що трудові спори самі по собі не виключаються із сфери «приватного життя» у розумінні статті 8 Конвенції. Існують певні аспекти приватного життя особи, на які можуть вплинути звільнення, пониження на посаді, недопущення (відмова у доступі) до професії або інші подібні несприятливі заходи у таких спорах. У справах цієї категорії ЄСПЛ застосовує поняття «приватне життя» на основі двох різних підходів: (а) визначення питання «приватного життя» як підстави для спору (підхід, заснований на підставах) та (б) вилучення питання «приватного життя» з точки зору наслідків оскаржуваного заходу (підхід, заснований на наслідках).

ЄСПЛ вказав, що він також встановив низку принципів і критеріїв для оцінки суворості або серйозності наслідків заходу, що лежить в основі спору, і, таким чином, для визначення того, чи застосовується стаття 8 Конвенції. Цей аналіз повинен охоплювати як матеріальні, так і нематеріальні наслідки оскаржуваного заходу; страждання заявника повинні оцінюватися шляхом порівняння його/її життя до і після застосування заходу, про який йдеться, а також може мати значення суб'єктивне сприйняття заявника. При цьому заявник повинен переконливо довести, що поріг суворості був досягнутий у його справі, надавши докази, які підтверджують наслідки оскаржуваного заходу. Отже, стаття 8 Конвенції застосовується лише тоді, коли ці наслідки є дуже серйозними та значною мірою впливають на приватне життя особи.

З урахуванням вищезазначеного ЄСПЛ навів різні приклади справ щодо суддів та прокурорів, які були звільнені або тимчасово відсторонені від посади, де стаття 8 Конвенції була застосована або не підлягала застосуванню.

Щодо рівня точності національного законодавства, яке слугувало правовою підставою для оскаржуваного звільнення, ЄСПЛ зазначив, що тлумачення і застосування національного законодавства належить насамперед до компетенції національних органів влади, зокрема, судів.

ЄСПЛ підкреслив, що під час розробки законів, особливо у сферах, в яких ситуація змінюється відповідно до суспільних поглядів, практично неможливо досягти абсолютної точності, оскільки це може призвести до надмірної жорсткості та неврахування конкретних обставин.

ЄСПЛ також наголосив, що для того, щоб національне законодавство відповідало вимогам якості, воно повинно забезпечувати належний правовий захист від свавільного втручання органів державної влади у права, гарантовані Конвенцією. У питаннях, що стосуються основоположних прав, це суперечило б верховенству права, одному з основних принципів демократичного суспільства, закріпленому в Конвенції, якщо б закон не вказував з достатньою чіткістю обсяг повноважень, наданих компетентним органам, і спосіб їх здійснення.

У цій справі це означало, що Вищий суд повинен з'ясувати, чи відповідає національне законодавство вимозі передбачуваності, встановленій пунктом 2 статті 8 Конвенції, з урахуванням існуючої судової практики, відповідного національного законодавства, а також фактів справи, що перебуває на його розгляді.

При цьому ЄСПЛ зазначив, що метою процедури, передбаченої Протоколом № 16 до Конвенції, є не передача спору на розгляд ЄСПЛ, а надання запитувачому суду рекомендацій з питань Конвенції при вирішенні справи, що перебуває на його розгляді.

З огляду на вищевикладене, ЄСПЛ дійшов висновку, що запитуючий суд вже має вказівки щодо застосування Конвенції під час вирішення справи, яка перебувала на його розгляді, а тому ЄСПЛ не вбачав підстав для подальшого роз'яснення існуючих принципів.

Висновок

Запит про надання консультативного висновку не стосується принципового питання у розумінні пункту 1 статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції, яке потребує розгляду Великою Палатою ЄСПЛ, і у його прийнятті було відмовлено.

Ухвала прийнята Великою Палатою ЄСПЛ 20 грудня 2024 року та є остаточною.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

BELEY v. Ukraine (№ 2705/20): не проведення ефективного розслідування жорстокого поводження, після того, як ЄСПЛ констатував порушення матеріального та процесуального аспектів статті 3 Конвенції рішенням ЄСПЛ у справі *Beley v. Ukraine* ([Комітет], № 34199/09, 20 червня 2019 року – порушення

IVANYUTA v. Ukraine (№ 24897/17): не проведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого працівниками приватного охоронного підприємства із застосуванням кийків та сльозогінного газу – порушення

BONDARENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 15961/23 та 6 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

DIDYK AND OTHERS v. Ukraine (№ 8322/22 та 8 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

DYUMIN AND OTHERS v. Ukraine (№ 32715/23 та 5 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

KONONENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 7340/22 та 9 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

LUTSAK AND OTHERS v. Ukraine (№ 8317/22 та 10 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

NYCHYPORENKO AND DEMIDOVA v. Ukraine (№ 8278/21 та № 41605/23): не проведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

RASKIN AND OTHERS v. Ukraine (№ 22962/23 та 8 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші

скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

SHYNKARENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 22822/23 та 6 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

SOTNIKOV AND PAVELKO v. Ukraine (№ 39110/23 та № 40281/23): недоліки у провадженні щодо перегляду законності тримання під вартою; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

GOSHOVSKYY AND OTHERS v. Ukraine (№ 6403/17 та 9 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

SEMENENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 33426/23 та 4 інші заяви – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

SAPITASH AND OTHERS v. Ukraine (№ 864/16 та 2 інші заяви – див. перелік у Додатку): накладення стягнень у вигляді штрафів і конфіскації усієї суми отриманих законним шляхом грошових коштів, що перевищила дозволений ліміт, внаслідок недекларування її митним органам – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (грудень 2024 року). Рішення за період із 01.12.2024 по 31.12.2024 / Відп. за вип.: С. В. Гаврилюк, Д. О. Мудрак, А. А. Петренко, Т. В. Простибоженко, О. Ю. Тарасенко, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2025. – 68 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 @supremecourt_ua

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua